

ARHEO

05/1986

Arheološka obvestila / Glasilo Slovenskega arheološkega društva

ARHEO

Arheološka obvestila. Glasilo Slovenskega arheološkega društva, zanj odgovoren Drago Svoljšak, predsednik. Uredništvo: Miha Budja, Bojan Djurić, Jože Kastelic, Peter Kos, Ranko Novak (tehnični urednik), Božidar Slapšak (glavni in odgovorni urednik), Biba Teržan. Izdajateljski svet: Mitja Brodar, Timotej Knific, Marjan Slabe. Naslov uredništva: Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, (061) 332-611/208. Arheo izhaja dvakrat letno, naklada pete številke 500 izvodov. Cena posamezne številke 1.000 din, celoletna naročnina 2.000 din; tekoči račun 50100 678 60382. Tipkopis Joža Belehar. Tisk Verhovec. Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo. Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji. Zaključek redakcije pete številke 1.8.1987.

Po mnenju Republiškega komiteja za informiranje št.421-1/72 šteje ARHEO med proizvode iz 7.točke prvega odstavka 36.člena Zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

ARHEO

05/1986

Arheološka obvestila / Glasilo Slovenskega arheološkega društva

UVODNIK	4
KONGRES ZADJ, Novi Sad 9.-11.10.1984	
Resolucija	5
O stanju i nekim problemima arheologije u Jugoslaviji (Ž.Rapanić)	6
Diskusija (B.Djurić, A.Benac, M.Garašanin, B.Raunig, M.Zaninović, D.Koço, B.Slapšak, L.Sekereš, B.Brukner, D.Dimitrijević, N.Klaić, A.Faber, M.Vasić, B.Slapšak)	12
Anketa Arhea (B.Babić, I.Curk, Dj.Janković, D.Madas, Z.Marić)	22
Prijedlog za raspravu o radu starokršćanske sekcije SADJ (N.Cambi)	30
Predlog za ustanovitev sekcije za teoretsko arheologijo in informatiko (B.Slapšak)	31
Prijedlog za izradu višjejezičnog, nacionalnog, arheološkog riječnika (B.Šulc)	32
DRUŠTVO	
Arheološko društvo Slovenije v letu 1983-84	35
Arheološko društvo Slovenije v letu 1984-85	36
Predstavitev arheoloških raziskovanj v letu 1985 (D.Svoljšak)	39

UVODNIK

Z znatno zamudo Arheo posreduje gradivo 12. kongresa ZADJ. Dvom, ali je še umestno predstavljati takratna razmišljanja jugoslovanskih arheologov o položaju in vlogi arheologije v sodobni družbi, kar je bila skupščinska tema novosadskega srečanja, se je umaknil pred dejstvom, da je objava gradiva naša obveza. Obenem pa ocenjujemo, da so obravnavani problemi danes enako, če ne še bolj aktualni, in da marsikatera pobuda ni bila uresničena. Leto dni nas loči od prihodnjega kongresa ZADJ. Naj bo ta zvezek vzpodbuda k ponovnemu razmisleku o položaju stroke in vodilo pri pripravi kongresnih dogovorov.

B. J. J. J.

Dolžnosti glavnega in odgovornega urednika ARHEA sem predal v oktobru leta 1984.

Borivoje Jovanović

KONGRES ZADJ, Novi Sad 9.-11. 10. 1984

RESOLUCIJA

SADJ je na svojoj skupštini u okviru XII.kongresa arheologa Jugoslavije u Novom Sadu organizovao raspravu o mestu i ulozi arheologije u današnjem jugoslovenskom društvu. Rasprava je kritički pretresla bitne probleme organizovanosti, stručne produkcije i socijalizacije arheološke nauke, pri čemu je sa zadovoljstvom konstatovano da se u toku protekle četiri godine nastavio uspešan razvoj arheološke nauke, gledano u globalu. Međutim, shodno specifičnom razvoju arheologije u pojedinim republikama i pokrajinama, postignuti rezultati osciliraju, zavisno od ulaganja u istraživanja, kadrovsko jačanje i publikovanje istraživačkih rezultata, kao i interdisciplinarnog povezivanja sa prirodnim i drugim naukama.

Istovremeno se došlo do konstatacije da je produkcija znanja u arheologiji, kao i u ostalim humanističkim i društvenim naukama, u poslednje vreme suočena s приметnim teškoćama. O tome govore problemi društva u stimulanju rada pojedinih osnovnih institucija humanističkih nauka, odnosno arheologije, posebno njene infrastrukture (biblioteke, arhivi, tehničke službe itd.), zatim sužavanje komunikacionih kanala koji su i za produkciju arheološkog znanja od bitnog značaja, pri čemu naročiti problem predstavljaju teškoće pravovremenog objavljivanja postignutih vrednih rezultata, sve evidentniji problemi nabavke i razmene stručne literature itd. Zbog svega navedenog naše prisustvo u međunarodnoj arheološkoj nauci sve manje se uočava. Iako su rezultati arheologa Jugoslavije, zahvaljujući značajnim jedinstvenim otkrićima i njihovom publikovanju, ušli u dragocene priloge evropske baštine, Skupština smatra da se moraju uložiti veći naponi, kako bi se ti rezultati još više uključili u svestičke i monografske obrađe evropske i svetske arheološke nauke. Univerzalni značaj arheologije traži energičnije napore, kako bi se rezultatima njezina rada uticalo na podizanje opšte društvene svesti, i da tako postignuća ove naučne discipline budu uklopljena u opšte tokove razvoja jugoslovenskog društva.

Područja toga podruštvljavanja su:

- oblast obrazovanja (osnovno i srednje), gde su rezultati arheologije i istorijskih nauka u najširem smislu dosta zapostavljeni, što u nastavnim programima treba neizbežno menjati.
- oblast kulture, gde u pojedinim sredinama arheologija nije dovoljno prisutna.
- administrativno-upravna oblast, gde je potrebno arheološke rezultate još više uključiti u široko društveno planiranje razvoja (npr. prostorni planovi), odnosno u tom planiranju arheologi-

ja mora sudelovati kao jedna od fundamentalnih nauka koja može valorizirati spomeničku baštinu (uvodjenje planova razvoja arheološke nauke u projekcije društvenog razvoja koji se planiraju za period do 2000. godine).

Da bi se omogućilo puno sudelovanje arheologije u razrešavanju konkretnih problema i njeno puno sudelovanje u daljoj izgradnji modernog jugoslovenskog društva, potrebno je:

- na području obrazovanja arheološkog kadra više podići kvalitet i uskladiti ga sa suvremenim tokovima arheološke nauke, pri čemu je potrebno revalorizirati ulogu klasičkih jezika i istorijskih nauka u celini.
- na području zaštite i očuvanja opšte kulturne i posebno arheološke baštine, neophodno je sagledati deficitarnost u postojećoj mreži ustanova kojima je društvo poverilo brigu u ovoj oblasti (zavodi za zaštitu spomenika kulture i muzeji), i u skladu s time pristupiti pokrivanju realnih potreba. Jedan od bitnih uslova za poboljšanje stanja na tom području je uspostavljanje višeg nivoa kulturne svesti, koja omogućava sagledavanje istinskih vrednosti.
- na području istraživanja omogućiti široko međurepubličko i međuregionalno povezivanje arheoloških ustanova, osobito na realizaciji fundamentalnih istraživanja koja su od posebnog značaja za čitav jugoslovenski prostor, pa i šire. Pokazalo se neophodnim uvodjenje savremenih kompjutersko-informacijskih metoda u razne faze istraživačkog rada. U tom cilju podržavaju se svi predlozi i inicijative koji bi ubrzali uvodjenje takve metodologije kao i drugih savremenih sredstava komunikacije.

Pokazalo se neophodnim jačanje i tematsko bogaćenje koordinacije rada u republikama i pokrajinama, pa je nužno utvrditi i predložiti republičkim i pokrajinskim SIZ-ovima kulture, nauke i obrazovanja, da se na jugoslovenskom nivou utvrde prioriteta područja arheološkog istraživanja od interesa za celokupni jugoslovenski prostor.

Time bi se prevladala sve veća i izuzetno štetna parcelizacija, koja je posledica zatvaranja u sužene okvire lokalnih problema, pri čemu se često gubi iz vida celoviti naučni interes.

SADJ će, kao legitimni predstavnik svih jugoslovenskih arheologa, nastaviti sa nastojanjima da se poboljša stanje u jugoslovenskoj arheologiji. Zbog toga smatra da u okviru SSRNJ, republičkih i pokrajinskih SSRN treba pristupiti širokoj raspravi o problemima naznačenim u ovoj rezoluciji i da treba početi s konkretnim akcijama za njihovo razrešavanje.

O stanju i nekim problemima arheologije u Jugoslaviji

Kad sam prije dvije ili čak prije tri godine, više se točno i ne sjećam, na prijedlog kolega iz Predsjedništva SADJ-a prihvatio da sastavim i podnesem referat, pod ovim ili približno sličnim naslovom na ovom našem Kongresu, nisam bio ni izdaleka svijestan niti sam slutio koliko sam se teška i odgovorna zadatka prihvatio. Činilo mi se u onom času da će biti moguće bez većih poteškoća (dapače i dosta lako) sastaviti jedan takav referat, jer je izgledalo jednostavnim objediniti i skicirati sve postojeće probleme, tako sagledljive i jasne, da ih, eto, treba samo selekcionirati, zatim naznačiti i protumačiti. Stanje i zadaci naše jugoslavenske arheologije izgledali su u tim preliminarnim razgovorima i razmišljanjima sasvim plastični i višestruko osvijetljeni da ih se s jedne strane može lako ocijeniti pozitivnim, a da se opet o tome stanju mogu izreći i sasvim konkretne i precizne zamjerke.

Našavši se znatno kasnije u situaciji da ovaj referat počnem i sastavljati, jer je ipak bio došao čas da razmišljanja treba privesti kraju pa sjesti i nešto napisati, dakle napisati ovaj tekst koji ću danas izložiti, shvatio sam i razumio da imam neobično težak zadatak pa sam se istodobno osjetio prilično nesposobnim da na ovu povjerenu mi zadaću, koja, dakako, znači i veliko priznanje – dakle da na tu zadaću – odgovorim onako kako bi to trebalo i kako ovaj skup arheologa Jugoslavije bez dvojbe i traži. Svijestan sam zato da ovaj referat zaslužuje i stanovite zamjerke.

Kad sam, dakle, bio započeo pisati – bio je to već mjesec lipanj – bio sam u posjedu nekih odgovora na anketu-upitnik koju je Predsjedništvo SADJ-a bilo svojedobno uputilo republičkim i pokrajinskim arheološkim društvima. Imao sam, zapravo, nepotpune podatke jer se dva društva nisu ni odazvala pozivu da odgovore na taj niz postavljenih pitanja. Vidio sam odmah iz prispijelih odgovora, sve poteškoće koje predstoje. Različitost kojom se naša struka tretira u pojedinim krajevima Jugoslavije vrlo je evidentna, pa je već ta okolnost dovela u nepriliku naslov koji je na početku bio zamišljen i kojemu smo težili, doduše onaj radni. Imao sam pred sobom mnoštvo neujednačenih brojevanih pokazatelja, no kako takvi elementi, brojevi, premda u životu i radu često naglašeni i prisutni, ipak ne otkrivaju sam taj život, pa dakako ni onaj "arheološki", bio sam prisiljen čitati iza brojeva, iza tih podataka i činjenica, koji, eto, ne mogu dovoljno jasno osvijetliti problem kojim se bavimo. Nije mi, međjutim, namjera da negiram svaku vrijednost tih prikupljenih podataka i vjeru-

jem da oni mogu poslužiti nekom drugom zgodom za jednu vrlo iscrpnu statističku analizu, a kad bi ih se još i dopunilo bili bi vrijedni za mnoga ispitivanja našeg aktualnog pogleda na povijesne znanosti u širem smislu i, naravno, na arheologiju posebno.

Pokazali su, dakle, ti podaci prije svega različitu situaciju u pojedinim regijama (republika i pokrajina). Kako je, međjutim, naša jugoslavenska realnost složena i različita na mnogim poljima života, tako se ona očituje različitom i na ovom o kojem je ovdje riječ, na arheološkom, što, vjerujem, u ovom konkretnom slučaju i nije baš dobro. Nije dobro stoga što razdoblja kojima se bavimo, razdoblja daleka od našeg vremena i po više tisućljeća, a najmanje oko pola, nisu poznavala one srodnosti i, dakako, one razlike u kojim mi živimo. Različit tretman arheološke prakse zato izravno utječe na globalni pristup ovoj djelatnosti i ovoj znanosti.

Druga bitna nepovoljnost s kojom se susrećemo, a koja proističe iz prve, očituje se u različitu stupnju naslijeđenih interesa prema 'povijesnim znanostima' u pojedinim krajevima SFRJ, pa prema tome i arheološkom istraživanju prošlosti. Bitno drukčije društveno-političke okolnosti, a onda i gospodarske i kulturne u kojima su sve do svršetka prošloga stoljeća, pa i poslije, u dobrom dijelu ovoga našega, živjele današnje jugoslavenske zemlje i jugoslavenski narodi i narodnosti, uvjetovale su dijalektičku ovisnost razvitka humanističkih znanosti o tim okolnostima, ovisnost koju moramo uočavati i koju moramo respektirati. Poznato je da budjenje nacionalne svijesti potiče istraživanje nacionalne prošlosti, dok ostvareni nacionalni identitet – smjelo bi se zaključiti – umanjuje i stižava takve interese prema bližoj i dalekoj prošlosti.

To su, eto, neke činjenice s kojima se susrećemo na početku i koje, mislim, ni vrijeme niti nagli poslijeratni razvitak naše zajednice lako ne brišu, iako ih pomalo, možda, ipak izjednačuju i ublažuju.

Činilo mi se, nadalje, da dovršim s izlaganjem premisa, kako iz takve slike, koja je objektivno zadana i unutar koje moramo promatrati i postignuća i nedostatke naše ukupne, dakle, jugoslavenske arheologije, ovom prilikom valja izostaviti izlaganje o pozitivnim rezultatima na različitim poljima djelatnosti, u različitim slojevima arheološke prakse – da se poslužim našim stručnim terminom, u njezinoj stratigrafiji – zatim o postignućima koja se odnose i pokazuju

kao doprinos znanosti valorizacijom i interpretacijom novih otkrića, pa, konačno, i niz uspjeha u izdavačkoj djelatnosti. Pri ovome posljedično moramo uzeti svo poštovanje prema onome što je učinjeno u pojedinim institucijama, muzejima ili republičkim društvima, na ovom mjestu naglasiti i doprinos Izdavačkog savjeta SADJ-a.

Smatram, dakle, svrsishodnijim koncentrirati pažnju na potcrtavanje barem nekih nedostataka i nepovoljnosti koje prate našu struku i koje na jednom ovakvom skupu treba rezimirati te ih donošenjem nekih zaključaka ili barem radnih teza pokušati u slijedećem razdoblju eventualno pomaknuti s točke na kojoj se danas nalaze. Smatram, nadalje, da bi bilo gotovo neprimjereno u ovoj situaciji u kojoj se nalazimo naglašavati potrebu za samokritičkim osvrtom na naš rad ili isticati potrebu neke unutrašnje arheološke mobilizacije koja bi nas, tobože, mogla pokrenuti ka boljem. Uvjeran sam da u uvjetima stabilizacije arheologiju općenito i arheološke institucije posebno, sasvim dovoljno "stabiliziraju" njihovi "financijeri" SIŽ-ovi, razne Zajednice itd. što je vrlo očividno i iz novčane situacije u tim institucijama (arheološkim) koja se odnose na rad, i posebno iz osobnih dohodaka. Ovo sadašnje stanje koje nije dobro, niti je za pohvalu ipak daje zamjetne rezultate, no uglavnom osobnim zalaganjem pojedinaca, predanim radom mnogih u kolektivima i ljubavlju prema poslu i pozivu kojemu smo se posvetili.

Arheološka znanost kao i arheološka praksa u svakoj od jugoslavenskih republika ili pokrajina nedvojbeni je dio opće i ukupne arheološke djelatnosti u SFRJ, pa je pretpostavljeni pojam "jugoslavenska arheologija" zapravo zbir tih republičkih, pokrajinskih pa i regionalnih arheoloških djelatnosti. Zbog toga je i moguć zaključak - pitanje je, doduše, da li je i sasvim ispravan - da je pojedinačni uspjeh ili neuspjeh neke od njih relevantan i za cjelinu. Rekao bih da često u praksi nije tako: ni uspjeh, niti neuspjeh ne bi trebalo smatrati rezultatom općeg trenda, tj. stanja i odnosa u arheološkoj praksi i teoriji u SFRJ. Zbog toga bih bio slobodan zaključiti da svako razglablanje o stanju i problemima arheologije u jugoslavenskim prostorima i u globalnom pogledu i ne bi bilo moguće, jer cjelina ovisi o parcijalnim angažiranjima koja, međutim, niti ovise međusobno, niti jedna druge uvjetuju. To, dakako, ne isključuje objektivno postojanje naglašenih zajedničkih problema i mogućnost takva njihova rješavanja. Naprotiv!

Valja naglasiti da je i kod nas, slično kao i

u svijetu, doduše u drukčijim razmerima, postignut i u arheologiji zamjetan napredak, kako u metodologiji i u pristupu arheološkoj baštini na terenu, tako i u kabinetskoj obradi pronadjenoga materijala. To isto vrijedi kad je riječ o spomenicima koji su i koji ostaju sub divo i kad se radi o onima koji prije dolaska u zbirke ili izložbe podliježu u tijeku istraživanja i proučavanja laboratorijskoj obradi. Mora se naglasiti da smo u tom smjeru i u našim relacijama krenuli s nekoliko značajnih koraka naprijed. Pri tome prije svega pomišljam na činjenicu da se mnogi arheološki lokaliteti sustavno iskopavaju, a da se obradjeni materijal obrađuje i objavljuje, osobito u sredinama koje imaju dužu tradiciju, ali i u onima koje imaju sretniju društvenu i financijsku pratnju. No, ipak se tek ponegdje prilazi cjelokupnom ispitivanju svih datasti nekoga nalaza, počevši od geomorfoloških osobitosti terena, zatim paleobotaničkih, zooloških, osteoloških itd. analiza, do, naravno, onih usko specijalističkih koje su u okvirima arheološke znanosti, ovisni na žalost, o mnogim akcidentalnim okolnostima.

Spomenuta je anketa tako pokazala da npr. raspolažemo sa svega četiri antropologa koji sudjeluju u radu arheoloških institucija i da smo - poslužimo se samo ovim primjerom - doista deficitarni nizom struka koje su arheolozima nepohodne.

Medju popratnim djelatnostima koje bitno utječu na rezultate rada posebno mjesto - po mojoj ocjeni - zauzima literatura, tačnije bogatstvo, uredjenost i opremljenost biblioteka koja je pojedinom stručnjaku dostupna i kojom se on može koristiti. Taj je problem u izravnoj vezi s nabavom knjiga o čemu će poslije biti još riječi.

Bez obzira na različite teorijske pristupe arheološkoj gradnji i na određeni trend pojačanog interesa prema arheologiji u svijetu, što, dakako, ima drukčije pretpostavke od onih koje sam na početku bio usputno spomenuo (radi se vrlo često o privatnom kolekcionarstvu i sličnim pomodnim djelatnostima) treba naglasiti poznatu konstataciju da danas tehničke i egzaktne znanosti ulaze u prvi plan. Sve one druge, u takvu kontekstu, neminovno dolaze u pozadinu. Takva konstelacija zbivanja posebno negativno djeluje na tzv. klasično obrazovanje mladih generacija koje doživljava drastično nazadovanje. U našoj sredini postoje i u našim su krugovima prisutni školovani stručnjaci kojima - onim mladima pa i onima srednje generacije, a tu uključujem i sebe sama - nedostaju neke od onih temeljnih

predznanja na kojima bi se moglo s punim uspjehom graditi i svoj osobni napredak i napredak struke kojoj smo se posvetili. Spomenut ću ovom prilikom samo nedostatak poznavanja klasičnih jezika, grčkoga i latinskoga, bez kojih, ne treba to posebno isticati, nije moguće zamisliti poznavanje antičke arheologije, da tim pojmom označim jednu vrlo široku skupnost sadržaja.

Na drugom mjestu valja spomenuti drastičan nedostatak obrazovanja mlađih generacija u historijskim disciplinama, opet široko uzevši taj pojam pod koji treba uvrstiti i samu političku povijest, pa ekonomsku, kulturnu, zatim pomoćne povijesne znanosti, ali i povijest umjetnosti, lingvistiku, filozofiju, estetiku, religiju itd., sve ono što je potrebno jednom djelatniku u ovakvoj struci i znanosti. Takvim se stjecajem okolnosti naglo smanjuje broj dobrih kadrova, dakle onih koji bi školovanjem i studiranjem stekli i dostigli razinu s koje bi se tek usavršavali i tako dalje napredovali u struci.

U ovakvoj situaciji nepotpuna obrazovanja i formiranja kadrova, koji već iz osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja ne nose sobom potreban zbir temeljnih i bitnih znanja, sveučilišta i fakulteti na kojima se predaju arheološke i povijesne discipline nalaze se u nezavidnu položaju. Navest ću opet jedan primjer iz ankete. Kompletni studij arheologije predaje se u Jugoslaviji na 5 fakulteta koje pohađa - dakako, opet prema anketi, a podaci su iz proljeća 1984. godine - čak 580 studenata. Kad tome dodamo da je zaposlenih tek nešto manje od 400, a nezaposlenih prema nepotpunim evidencijama preko 300, onda se slika arheološke kadrovske situacije pokazuje još težom i nepovoljnijom. Ovdje u navedene podatke nisu unesene najnovije činjenice: broj diplomiranih iz kruga studenata, što odmah povećava broj nezaposlenih, te broj novoupisanih u šk. god. 1984/85., što opet povećava broj studenata.

Sve to skupa postaje još složenijim ako se ima u vidu okolnost da se danas u svim znanostima i u daljnjem razvitku pojedinca teži ka specijalizaciji, k uskoj stručnoj osposobljenosti, jer je već odavna prošlo vrijeme učenih polihistora koji su mogli, dakako, u duhu svoga doba, relativno suvereno govoriti i raspravljati pa i pisati i o vrlo udaljenim povijesnim razdobljima i temama. Danas je redovita pojava da je u znanosti teži ka pojedinim cjelinama, ka specijalnostima, pri čemu sam duboko uvjeren da se time ne stvaraju "fah specijalisti" s negativnim predznakom i asocijacijom, već sasvim suprotno, stručnjaci koji mogu suvereno djelovati na jed-

nom isječku svoje struke. No, njima je neizostavno potrebno - i mora im biti omogućeno - kompleksno i kompletno školovanje, a ne nepotpuno, manjkavo i parcijalno. Sve to mora biti i organizirano, dok kod nas o takvu putu nema ni govora i sve je manje više prepušteno slučajnosti i sreći mladoga čovjeka. Ona počinje već kod upisa na fakulteti, od mogućnosti da sluša vrsne profesore i s njima suradjuje na terenu, ili od obratnoga, a nastavlja se valjda najvećom srećom za mlada čovjeka - zaposlenjem, pogotovo kad je riječ o nekom većem muzeju, institutu gdje ima i kadrova i knjiga. To, međutim, o pojedincu, zavisi najmanje. Može tako izvrstan stručnjak zalutati, pa čak biti i izgubljen za struku, dok drugi sasvim prosječan, može imati sreće i doći u ustanovu s velikom tradicijom i ljudima koji ga mogu podučiti. Društvo kao cjelina sasvim je odvojeno od ovih tokova i ni na kakav način ne može sustavno i organizirano djelovati na razvitak pojedinca.

Opravdano je na ovom mjestu upitati se sasvim ozbiljno i zabrinuto: što će se dogoditi s oko 600 naših kolega koji danas studiraju i s onih gotovo tri stotine već sada nezaposlenih? Nije to nimalo nevažan niti nebitan društveni problem koji ne bih dalje analizirao i rastvarao.

U uskoj je vezi s obrazovanjem ne samo studenata, već i završenih i gotovih stručnjaka, dakle s njihovim usavršavanjem, onim stalnim, tekućim, svakodnevnim, već spomenuti problem literature. Arheolog se, naime, ne radja, poput umjetnika, već se arheologom postaje upornim radom. Taj je problem utoliko teži što nedostatak literature ne samo da sprečava napredovanje i razvitak pojedinca, već izravno izaziva i nazadovanje, oštajanje na pre vladanim pozicijama, rješenjima, stavovima itd. Slobodno se može reći da velik broj arheologa u Jugoslaviji nije danas u mogućnosti da slijedi niti ono što se u nas objavljuje, jer ni pojedinci, niti mnoge ustanove ne mogu kupovati knjige, pa prema tome mnogi se od nas tako ne upoznaju ni s događajima i otkrićima, rezultatima i istraživanjima u našoj zemlji. Pogotovo ne mogu sustavno slijediti a ni slutiti ono što se događa u svijetu i o čemu se u znanosti raspravlja. Literatura - knjiga je za našu struku, a dakako i za mnoge koje su joj srodne, osnovno sredstvo za rad, dakle poput lopate, krampa ili kolica, ona je efikasna kao stroj ili prijevozno sredstvo u proizvodnji dobara. Anketa zorno pokazuje kako je nabava stručne literature svedena na minimum, a da nabava strane ovisi samo o zamjenama, jer se kako sam već naglasio, zbog nedostatka novca ne može kupiti niti jugoslavenska izdanja, knjige i ča-

sopise.

Kad, dakle, vidimo da je obrazovanje mladih pa i srednjih kadrova u humanističkim područjima manjkavo, da nema organizirana školovanja, usavršavanja i zapošljavanja kadrova, da se ne uspijeva na adekvatan način slijediti dostignuća u svjetskoj znanosti, da nedostaju drugi specijalizirani kadrovi i, dakako, više novca ne samo za istraživanja-iskopavanja, već uopće za rad u cjelini, onda se može pretpostaviti da zaostajemo na mnogim mjestima za onim što se događa u svijetu, bilo na istoku, bilo na zapadu. Zato se uglavnom svi rezultati - a njih, kako sam naglasio, bez dvojbe ima, čak i više negoli bi se objektivno u ovim prilikama moglo očekivati - postižu sretnim stjecačem okolnosti u nekim centrima s dugogodišnjom tradicijom i osobnim zalaganjem pojedinaca pa organizacija, a znatno manje nekim organiziranim i sustavnim općim pristupom.

Možemo li, dakle, vratimo se prije započetoj misli, danas govoriti o "jugoslavenskoj" arheologiji? O jednoj znanosti koja bi mogla biti bilježena upravo tim atributom. Ili, možda, o jednoj jugoslavenskoj arheološkoj školi ili pristupu koji bi označavao sveukupnu arheološku djelatnost na tlu Jugoslavije, a koji bi se, nadalje, odlikovao posebnostima bilo u teorijskom, bilo u praktičnom pogledu? Odgovor na to pitanje izgleda odmah vrlo složenim, ali se u svojoj složenosti oslikava niječan odgovor. Smatram da je dopušteno reći da ne postoji "jugoslavenska" arheologija, već da postoji više pristupa i u onom teorijskom, a možda i u praktičnom smislu. Ne bi se, s druge strane, moglo kazati da postoji i neka republička ili pokrajinska arheologija, neka takva odredjenost. No, pobliže definiranje tih posebnosti koje se iskazuju na jugoslavenskom području trebalo bi da bude predmet posebne rasprave, studije i sustavnijeg promatranja pojava i rezultata, pa se zato ovom prilikom neću upuštati u pobliže determiniranje toga kompleksa pojava. Bit će samo slobodan nabaciti nekoliko pokazatelja koji me navode na izneseni zaključak.

Prije svega valja naglasiti da je arheološka tradicija u pojedinim krajevima naše zemlje različito utemeljena i da su joj korijeni općenito u amaterskim i starinarskim društvima. Znanstvene pobude dolaze kasnije, gotovo u sve krajeve i jugoslavenske zemlje ponajviše iz austrijsko-bečkog kruga. Tamo se i školovao veći dio prvih arheologa (u ondašnjem smislu te riječi), makar su pripadali različitim političkim sferama pa i državama. Najviše se pažnje poklanjalo klasič-

nim studijama, epigrafiji i skulpturi, pa kasnije prethistorijskim. S vremenom su bili uočljivi i utjecaji francuskih pa i njemačkih stanovišta, trendovi pozitivističkog pristupa - u najširem značenju toga pojma - dok se u najnovije vrijeme probijaju i neki, rekao bih američko-engleski pogledi (ako se tako smije reći!) koji su prisutni u prevedenim i preuzetim člancima kojima se najviše bavi najmladja generacija (u slovenskom obvestilu ARHEO, pa donekle i u riječkim "DOMETIMA" i nekim drugim časopisima). Ti i slični tekstovi, koji ponajviše zakupljaju tu generaciju arheologa, odraslu u uvjetima specifičnog školovanja i formiranja, mogu, nedvojbeno, imati stanovita misaona odjeka, no - slobodan sam kazati, a u to sam dapače i uvjeren - ne mogu postići odgovarajuće teorijske rezonance koje bi bile ostvarljive u našoj praksi bilo kao polazište, bilo kao stav.

Za naše prilike, vjerujem, da je još uvijek aktualan - ukoliko arheologiju promatramo kao široku društveno vrijednu djelatnost - davno napisani tekst Branimira Gabričevića pod naslovom "Arheologija i život" objavljen još 1957. god. u prvom broju splitskog "URBS-A". Ako njegov autor još uvijek stoji iza napisanoga, ta prošla su gotovo tri decenija od objavljivanja kad se neki od ovdje prisutnih nisu bili još ni rodili, a mnogi su pohađali osnovnu školu! - bio bih vrlo radostan jer kad bi se tamo naznačeni problemi i stavovi dokraja ostvarili, prevladali bismo neke od onih najvažnijih teškoća koje su se ispriječile pred jugoslavensku arheologiju, odnosno da budem precizniji, pred arheološku djelatnost u Jugoslaviji. Gabričevićeve misli, u tom tekstu uglavnom direktivno skicirane, ističu potrebu za što kompleksnijim pristupom arheologiji u cjelini i uključuju "u igru" i brojne društvene snage, a ne samo stručnjake. U našoj društvenoj stvarnosti, dakle u samoupravnom socijalizmu koji se od te daleke 1957. godine bitno razvijao to bi trebalo da bude od presudne važnosti jer se samo takvim kompleksnim pristupom i širokim angažiranjem ne bi događali tragični i tužni nesporazumi kakvih, na žalost, ima posvuda. Mnogi će se, naravno, odmah upitati kako to postići. Teorijski odgovor nije teško postaviti, isto kao što to nije teško u mnoštvu sličnih situacija kad se kod nas postavlja problem, no do odgovora u praksi i do rezultata i ovdje u arheologiji, kao uostalom i drugdje i na mnogim poljima rad, vrlo je teško doći. To je danak jednom naglom i impulzivnom razvitku koji nije u dovoljnoj mjeri pratio i razvitak svijesti, društvene i pojedinačne, već je ona, dakle ta svijest, bila postavljena u drugi plan potiskivana često prag-

matičkim interesima vulgarnoga probitka. To je takodjer i danak koji se plaća zbog nedozrelih pojedinaca koji katkada vladaju u mjesnim zajednicama, općinama i drugdje. Kako bi se inače devastirale nekropole, uništavala naselja, antička i srednjovjekovna, rušili ostaci starih objekata itd., da ne nabrajamo pojedinačno takve slučajeve kojih tako reći svaki arheolog ima u svojoj praksi. A sve se to moglo s malo dobre volje i uzajamnog popuštanja povoljnije riješiti kad bi društvena svijest bila na onakvoj razini kakvu neminovno trebalo da ima društvo koje se, uz ostalo, naziva i humanističkim. Kulturna baština tako vrlo često postaje smetnjom, zaprekom, ona je suvišna i lako je se žrtvuje, prema njoj se ponekad čak i na organiziran način tako postupa.

Susrećemo se, dakle, ponovno s problemom edukacije, ovdje u jednom drugom obliku i na drugoj razini. Zato bi bila potrebna zbog svih ovih okolnosti o kojima sam tek nešto malo kazao, a koje su na različitim koordinatama različita intenziteta i oblika, jača suradnja arheologa i srodnih specijalnosti i disciplina, jer bi se tako ujedinjeni vjerojatno jače mogli suprotstaviti degradiranju kulturne baštine, tim više što će nas budućnost sasvim sigurno, teško opravdati.

Osim citiranog Gabričevićeva članka programatski je još uvijek aktualan i tekst akademika Alojza Benca i pok. Esada Pašalića iz 1961. god. objavljen u "Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu". Autori su tada, uz ostalo, pledirali i za realizaciju glavnih problema arheološke djelatnosti i znanosti u nas, za suradnju između ustanova i pojedinaca, pa naveli i neke od zadataka koji su im se u to vrijeme činili primarnima. Danas, poslije dvadesettri godine nismo se bitnije odmakli od tih istih problema koji su bili vrlo precizno i temeljito postavljeni. Benac i pok. Pašalić bili su naglasili i potrebu za sintezama od kojih u ono vrijeme gotovo nije bilo niti jedne, a danas, eto, ipak poneka postoji. Nije ih, međutim, izradjeno onoliko koliko se moglo očekivati jer za takve pothvate nisu ostvareni preduvjeti. Na žalost, mnogi vrsni i vrijedni stručnjaci kojima je to bila i životna zadaća, postupno odlaze, a da često nisu imali ni prilike niti mogućnosti da svoj rad i znanje kondenziraju na jednom mjestu pa tako prenesu svoje vidjeenje problema sljedećim generacijama i znanosti uopće. To je ujedno i velik propust učinjen prema pojedincima, ali istovremeno i njihova neispunjena zadaća. Stoga je očigledno da još uvijek ima premalo radova, osobito sintetskih,

koji bi bili zanimljivi inozemnim stručnjacima, a i oni malobrojni, napisani obično na nedostupnim jezicima, nisu našli širok put do svjetskog čitateljstva.

Poslije oslobođenja, ako se toga dobro sjećam, djelovao je pedesetih godina Koordinacijski odbor saveznog značaja koji je kako-tako uspijevao raspravljati i usmjeravati neka važnija pitanja arheologije, u najširem smislu te riječi. Stariji kolege, iz one prve poslijeratne generacije, sjećaju se da je stanovita koordinacija i postojala. "Arheološko društvo Jugoslavije", u koje smo pristupali mi iz srednje generacije, a zatim i "Savez Arheoloških društava Jugoslavije" svodili su pomalo svoju ulogu na organiziranje kongresa, isticažno kongresnih tema, no bez ikakva udjela u bilo kakvu koordiniranju nekih poslova, usmjeravanju istraživanja i skiciranje jedne da tako kažem generalne arheološke politike. Izričući ove činjenice, očigledno je iz intonacije mojih riječi, da plediram za uspostavljanje nekog takvog tijela, nekog organa, svejedno kakva imena, koje bi bilo sposobno uobličavati arheološku politiku u Jugoslaviji. Spreman sam, dakako, poslije ovoga prihvatiti i primjedbu kako sam za "čvrstu ruku" pa čak i za nekakav "arheološki centralizam". No, na to postoji svima vama dobro poznati odgovor. Mislim da ga je nepotrebno potanko izlagati jer je očigledno da neka republička ili pokrajinska granica, a onda i neki općinski ili drugi SIZ ne mogu biti kriterij prema kojem se arheološki istražuje čak ni srednji vijek, a kamoli ona najstarija razdoblja kojima se bavimo. Istraživanja su zato uglavnom parcelizirana, ovise o spretnosti pojedinaca i naklonjenosti nekog financijera, što, dakako, s obradom povijesnih problema relevantnih za cijeli naš državni teritorij, ne može biti niukom slučaju važno, a kamoli presudno. Iz takvih odnosa nastaje čitav niz pojedinačnih i drugorazrednih problema, pa je tako npr. sasvim normalno da mi u Hrvatskoj, ili uz Jadran još konkretnije, kad već govorim u svoje ime, slabo ili vrlo malo znamo o onome što se događa na sjeveru, u Sloveniji ili na jugu, u Makedoniji. Isto, dakako, vrijedi i u obratnom smislu. Komuniciranje je svedeno na slučajnost, na osobni kontakt, na sretnu okolnost, jer društvena glasila poput spomenutog ARHEA, pa OBAVIJESTI, INFORMATORA, Arheološkog pregleda itd., ipak ne mogu zamijeniti živi i neposredni kontakt istraživača s terenom.

Kad plediram za postojanje jednog koordinacijskog tijela, onda pri tome poglavito mislim na

obrađu i, naravno, publiciranje onih pitanja koja su ključna za arheološku znanost u Jugoslaviji, koja su zanimljiva i inozemnim stručnjacima, što znači evropskima u prvom redu, a posebno svim onim tangentnim zemljama s kojima je Jugoslavija u povijesnom slijedu katkada tvorila jedinstvene teritorije. Radi se, dakle, prvenstveno o sintetskim i fundamentalnim programima istraživanja, pri čemu valja uvijek imati na pameti da je balkanski dio Jugoslavije ona zona na kojoj se presijecaju mnogobrojni interesi i mnogovrsni poticaji u istraživanjima.

Poseban je problem koji tišti i veće sredine, a nekmoli one manje, vezan uz mogućnost objavljivanja rezultata istraživanja. Skupoća tiskarskih troškova postupno gasi redovitost i onih periodičnih publikacija duge ili duže tradicije što ih izdaju muzeji, instituti i druge slične organizacije, pa tako u ladicama ima sve više, na žalost, nedostupnih radova. Za mlade stručnjake i početnike to je osobito štetno jer nisu u mogućnosti provjeriti svoj rad, a baš je to za svakoga koji se bavi javnom djelatnošću od presudna značenja. Po strani bih ostavio činjenicu koja je u nešto daljoj vezi s ovim, da u nas zapravo i nema arheološke kritike, odnosno da je na vrlo nisku stupnju.

Kad se, eto, sasvim marginalno dotičem problema objavljivanja gradje i rezultata istraživanja, ističem opet riječ marginalno, jer ni za jedno od ovdje dotaknutih pitanja nema mogućnosti da ga se potanko elaborira, dakle kad se radi o publiciranju, valja naglasiti da je to zapravo jedan od najvažnijih vidova arheološkog rada, završni korak, koji cjelokupni terenski i laboratorijski, te kabinetski napor sintetizira i nudi javnosti. I tu smo u usporedbi sa svijetom u dosta nepovoljnom položaju, često zbog neprikladnog izgleda publikacija (osobito tiskanih likovnih priloga), zatim zbog sažetaka na stranim - svjetskim jezicima, a treba reći katkada i zbog znanstvene razine priloga. Vjerujem da su mnogi od prisutnih bili u prilici slušati primjedbe inozemnih kolega koji se žale na nesrazmjerno malene i loše sastavljene sažetke, ponekad od svega desetak ređaka, što cjelokupnom publiciranju naše gradje i naših rezultata i njihovu plasiranju u svijet daje doista skromne, da ne kažem čak i smiješne dimenzije. Poseban je problem u nekim slučajevima i nepotpuno poznavanje jezika na koji se prevodi, pa i ta okolnost ostavlja vrlo lošu sliku. Dakako, iz ovih zaključaka i opaski treba izdvojiti čitav niz savjesnih autora, iz-

davača i prevodilaca koji ne čine ovakve propuste.

Najveći dio moga referata bio je, evo, kritički intoniran. Stoga mu se može odmah uputiti zamjerka. Nisam, međutim, svijesno - kako sam na početku naglasio - želio govoriti o dobrim stranama, o postignućima i uspjesima. Činilo mi se da je primjerenije ovom trenutku naglasiti ono što nas tišti i naglasak postaviti na ono što bi trebalo popravljati, na ono što bi se moglo poboljšati i što bi moglo, barem ako diskusije bude, rezultirati nekim zaključcima. Isticati stvarna postignuća ne bi, čini mi se, bilo primjereno ovoj prilici, a k tome bih uzео i prerogative na koje nemam po svojem stručnom opredjeljenju nikakvo pravo. Konačno, postoji li nešto u našoj arheološkoj praksi toliko dobro, da bi moglo postati paradigmom? Nečeg dobrog i vrijednog ima posvuda, no onog nepovoljnog za struku - još i više.

Sve su ovo, uostalom, osobna vidjenja naznačenog problema ukupne arheološke situacije u Jugoslaviji, oslonjena na moje ipak nepotpuno poznavanje sveukupne situacije. Na osobnom uvidu dobivenom iz spomenute ankete koja mi je pomogla pri stvaranju ove slike, ali temeljenom i na literaturi, dnevnom tisku, radiju, televiziji i živim kontaktima s ljudima iz struke. Sredstva javnog informiranja - i to na kraju moram naglasiti - često odviše senzacionalistički i povodljivo, a često opet zahvaljujući vezama pojedinaca, afirmiraju vrijednosti koje u generalnom planu i ne zaslužuju visoku ocjenu niti veliku popularizaciju, dok s druge strane, mnogi vrijedni naporu skromnih trudenika koji znače istinski doprinos znanosti, ostaju i prolaze nezapaženi. I tu nam, u tom detalju, ne bi škodilo više objektivnosti i suzdržanosti.

Sve moje riječi, kojima sam možda predugo uzurpirao vašu pažnju, strpljenje i vaše vrijeme, podložne su dopunama, ispravcima, sugestijama, kritici i tko zna sve čemu. Stoga od prisutnih očekujem da dodaju sve ono što ovom referatu nedostaje, da ga kolegijalno dopune i obogate, kako bi zaključci, kojima sam natuknice i skicirao ističući niz problema - bili životno korisni, efikasni i plodonosni. Ako tako bude, onda će moj osobni trud biti koristan i valjano nagradjen, ako, pak, sve to izostane, onda smo i ja, koji sam referat sastavljao i vi skupa samnom, koji ste ga upravo saslušali, izgubili dragocjeno vrijeme.

Željko Rapanić

Diskusija

Bojan Djurić

Pre svega moram najprije pozdraviti odluku Predsedništva Saveza arheoloških društava Jugoslavije da u program rada naše skupštine uvrsti razmišljanje o ulozi i položaju arheologije u današnjem društvu. Pre svega zato jer mi se čini da je trenutak tog našeg diskurza dobro izabran. Moгу naime tvrditi da je stanje u arheologiji u Jugoslaviji dosta kritično tako u organizacijskom kao i u (možda) sadržajnom smislu. Sa druge strane verujem da je Predsedništvo ocenilo da se o ovoj problematici može razgovarati konstruktivno.

Ja ću malo drugačije poantirati stvari koje je već drug Rapanić u uvodnom izlaganju nakazao odnosno obradio i to naravno sa jedne specifične tačke gledanja, to je iz moje lične i iz sredine u kojoj živim a to je Ljubljana. Nadam se da ću biti razumljiv pošto ću govoriti na slovenačkom jer se svejedno lakše izražavam na tom jeziku, pa ću zato polako govoriti.

Če govorimo o mestu in o vlogi arheologije v današnji družbi, potem govorimo istočasno tudi o mestu in vlogi ostalih humanističnih in družbenih znanosti. Če ta naš diskurz začasno razširimo na povedan način, moremo reči, da so vse te znanosti že nekaj časa in vse bolj na margini te družbe. Dokazov za to lahko naštejemo precej - od položaja bazičnih institucij kot so biblioteke, arhivi in podobno, do deleža teh znanosti v upravljanju oziroma samoupravljanju, to je v politiki. Vzrokov za takšno stanje je seveda precej, in če se tu vrnem zopet na arheološko znanost (pri čemer je sam termin znanost v povezavi z arheologijo problematičen), se moram vprašati najprej o predmetu te znanosti in takoj nato o njenih socializacijskih kanalih.

O prvem lahko rečemo, da gre za človeka oziroma njegovo prakso, kar daje arheologiji univerzalni značaj (in na kar prepogosto pozabljam), v zvezi z drugim pa lahko definiram tri možne kanale - šolstvo, kulturni nivo neke sredine, upravljanje/politika. Za šolstvo je znano, da upošteva arheologijo v skoraj zanemarljivi meri (gre za osnovno in srednje šolstvo), kar je v novem usmerjenem izobraževanju še poudarjeno; za kulturni nivo neke sredine, konkretno slovenske, je značilno, da se arheologija pojavlja na nivoju starinoslovja, v redkih popularizatorskih publikacijah in mass media ob različnih spomeniškovarstvenih konfliktih. Glede uprave/politike in njenega upoštevavanja izsledkov naše stroke/znanosti morem trditi, da gre, kadar gre, za izključno ideološko branje različnih etnogenetskih izsledkov.

Gledano v celoti je socializacija arheologije blokirana. Blokirana deloma od zunaj in omejena znotraj arheologije same.

Predpogoj za uspešno funkcioniranje in razvoj neke znanosti so investicije, ki jih družba usmerja na konkretno področje. Če te investicije zadostujejo le za preživetje te znanosti, potem takšni pogoji neposredno določajo notranja razmerja. Če stroka ni sposobna pokazati relevantnost svojih izsledkov za sodobno družbo, potem seveda ne moremo pričakovati sprememb v pogojih, ki jih ta družba določa. Konkretno - ker v zadnjem času investicije v arheologijo objektivno padajo (in to zelo hitro), obenem pa se večja število interesov, je logična reakcija arheoloških ustanov njih zapiranje, centraliziranje in avtonomiziranje postopkov. Seveda je posledica na drugem nivoju vzpostavljanje konfliktnih situacij, ki jih sicer razumemo na osebni, intimni nivoju, kar

postopoma prehaja v arheološko folkloro (in ne samo arheološko). Akumulacija, bistvena za reprodukcijo stroke, za konstituiranje njene infrastrukture kot osnovnega pogoja za njen razvoj, je enaka ničli. Če pogledamo podatke o tehnični opremljenosti in sploh tehničnih službah v ustanovah, ki se ukvarjajo z arheologijo, potem lahko razumemo velikokrat nepotreben in škodljiv individualni značaj naše prakse. Toliko o zunanji pogojenosti.

Ne povsem druga in drugačna stvar je vprašanje relevantnosti arheoloških izsledkov za sodobno družbo. Postavljam tezo, da je v enaki meri kot so to zunanji pogoji, za sedanje krizno stanje v naši arheologiji zaslužna tudi sama arheologija. Hermetičnost našega diskurza, zapiranje v stroko ob slabih argumentih za družbeno investiranje vanjo (nacionalna dediščina, ki služi čemu? historičnemu spomenu, ki v naši družbi izgublja svoj pomen?) in naši skromni poskusi, interpretirati arheološki material na nivoju kulturne zgodovine, kar bi sicer arheologiji moglo zagotoviti položaj in vlogo univerzalne znanosti, vse to takšen njen status izključuje. V preteklem razvoju arheologije v našem prostoru se je njen znanstveni diskurz gibal na nivoju diskripcije in metode oziroma metodologije. Teoretska misel, ki bi lahko odpirala poti širše relevantnim razlagam in modelom in obenem spremljala in sprejemala razvoj drugih humanističnih znanosti, je v naši arheologiji izredno slabo prisotna. Povratni učinek tega manka se kaže v slepih rokavih arheološkega pozitivizma, našega ukvarjanja z arheološkimi viri kot poslednjim ciljem našega dela oziroma nemočjo pred zahtevami po interpretaciji in rekonstrukciji preteklih družb in kultur.

Iz povedanega sledi, da je potrebna na eni strani konkretna akcija po uveljavitvi arheologije skozi omenjene socializacijske kanale, akcija oziroma akcije, ki morajo potekati v konkretnih sredinah našega dela, na drugi strani pa je nujno potrebno izgraditi vedo na tak način, ki bo omogočal legitimno in enakovredno sodelovanje pri produkciji znanja in oblikovanju zavesti.

Glede konkretnih, predvsem organizacijskih pa tudi vsebinskih vprašanj, ki se jih tukaj nisem dotaknil, moram reči, da se strinjam z večino tistega, kar je povedal dr. Boško Babić v tekstu, ki je objavljen v materialih, pripravljenih za ta kongres v Arheu. Hvala.

Alojz Benac

Kolega Rapanić je otvorio mogućnost jedne ovakve rasprave. Mislim da je on suviše skroman kad se pravda da njegov referat neće biti dobar ili dovoljno dokumentovan, međutim, referat je zaista na mjestu i on pokreće mnoga pitanja. Ja se s njim potpuno slažem da u našoj zemlji postoje značajne razlike među pojedinim republikama i regijama. To je, naravno, uslovljeno istorijskim razlozima. Sasvim je drugačiji razvoj arheologije bio u Hrvatskoj i Srbiji nego na Kosovu, u Sloveniji negoli u Makedoniji ili Bosni i Hercegovini i Crnoj gori. Prema tome, mi smo posle oslobodjenja težili ka ujednačavanju stanja arheologije u pojedinim oblastima. Biće potrebno još prilično mnogo vremena dok se to postigne, ali su već očigledni izvesni rezultati. Čini mi se, međutim, da mi suviše malo naglašavamo ono šta je arheološka nauka kod nas postigla posle oslobodjenja. Ne znam zašto bježimo od toga. Potrebno je, napr., da se sjetimo kakva je bila istra-

ženost paleolita prije oslobodjenja. Gotovo nikakva u mnogim dijelovima zemlje. Danas imamo jednu divnu panoramu paleolita. Šta je bilo sa neolitom? Da ne govorim o indoevropskoj seobi, koja za arheologiju nije ništa značila. Danas se naša arheologija aktivno uključila u objašnjavanje indoevropske seobe. Šta je bilo sa ilirologijom koja je danas dostigla izvanredne rezultate ne samo za našu zemlju nego za Evropu u cjelini? Šta je bilo sa protoantikom ili ekonomskim problemima u antičkom dobu, da ne govorim o srednjem vijeku, o svim onim značajnim rezultatima koji su postignuti. Prema tome, možemo biti ponosni na ono što je postigla naša arheologija, što su postigle sve generacije posle rata, počevši od nas najstarijih pa do ovih najmladjih. Ovo bi uvijek trebali imati pred očima i na toj osnovi prilaziti rješavanju problema o kojima je ovdje riječ

Nema sumnje da su danas društvene nauke u izvesnoj stagnaciji. To je opća konstatacija u Jugoslaviji, a ne odnosi se samo na arheologiju nego na sve društvene nauke. To je, mislim, čak i normalno. U usponu su tehničke nauke i prirodne nauke, ali one moraju biti u usponu s obzirom na to što mi razvijamo industriju i sve ono što treba da podigne materijalni položaj naše zemlje. Ipak, naša zemlja i odgovorne strukture zaboravljaju da su društvene nauke isto tako važne kao i tehničke nauke. Bez društvenih nauka nema razvoja društvene svijesti, prema tome nema ni napretka u tehničkom pogledu. Izgleda mi, međutim, da arheologija ipak nešto bolje stoji nego neke druge humanističke nauke. Ona je i atraktivna nauka pa privlači određene društvene slojeve i oni gledaju nešto drugačije na arheologiju. Mislim da bi trebala biti poruka sa ovog našeg sastanka, a isto tako i sa nekih drugih

sličnih sastanaka, da bi humanističkim, odnosno društvenim naukama trebalo pokloniti više pažnje i dovesti u isti položaj sa tehničkim naukama, jer ćemo tek tako postići jedno ravno-vjesje između društvene svjesti i materijalne proizvodnje. Naravno, kada je riječ o jugoslavenskoj arheologiji ja ju posmatram iz dva aspekta. Prvi je organizacioni a drugi čisto teoretski. U pogledu organizacije istraživačkog rada mi bi zaista trebali težiti zajedničkom planiranju na jugoslavenskom planu. Kada smo već razbijeni po republikama, onda smo se ovdje sastali da nešto učinimo na objedinjavanju jugoslavenske arheologije. To zaista možemo da učinimo. Ako već postoje naše sekcije, u njima bi svakih pet godina mogli raspravljati o tome šta se radi u Jugoslaviji i šta je osnovna problematika u datom periodu. Nema sumnje da je i dosada ponešto učinjeno u tom pravcu. Pogledajmo, recimo, šta je učinjeno na ispitivanju tumula, kako se to, ipak, odvija na jednom širem planu. Slično je i sa ispitivanjem gradina. Prema tome, kad se složimo o važnosti neke problematike, mi možemo da radimo na čitavoj teritoriji Jugoslavije. Mislim da bi u tom smislu trebali na ovom sastanku nešto više da kažemo. A, kad je riječ o teoretskoj razradi određenih problema ili o idejnoj opredjeljenosti, meni se čini da tu dolazi do priličnog zaostajanja. Mi smo u tzv. fundberihtima najjači, u analizama dobro stojimo, pa i u širem povezivanju pojava ili u istorijskoj interpretaciji, ali kad dodjemo do sinteza i teorije tu smo znatno slabiji. Mi ne možemo i ne trebamo stvarati neku specijalnu jugoslavensku arheologiju, jer je arheologija svjetska nauka. Možemo samo dati određen doprinos teoriji u oblasti arheologije. Imam utisak da danas lutamo između nekakve zapadne i-

deologije, koja često stoji na pozicijama pozitivizma ili čak nihilizma, i neke, recimo, istočne ili sovjetske teorije i ideologije koja ponekad pati od šematizma. Bilo bi dobro da nađemo nekakav put koji bi bio između ovih polova i koji bi usmjerio našu ideologiju onako kako to odgovara našoj stvarnosti.

I još samo dvije stvari. Prvo, arheolozi bi trebali da čine velike napore u propagandi očuvanja naših spomenika. Ja sam zaprepasten kad pogledam koliko je uništeno gradina u jugozapadnoj Bosni. Kolege mi govore također o čitavom nizu uništenih spomenika. Treba učiniti ogroman napor u propagandi čuvanja tih spomenika, jer ako ih izgubimo, ako izgubimo odgovarajuću dokumentaciju, onda je sve to nepovratno izgubljeno. I drugo, da li je zaista moguće govoriti o zapošljavanju hiljadu arheologa. Greška je u tome što se dozvolilo studiranje tolikom broju mladih ljudi. Nema to nigdje u svijetu da se odjednom upiše po pet do šest stotina studenata. A to se kod nas desilo. I nigdje drugdje u svijetu. Gdje se može zaposliti hiljadu mladih stručnjaka? Mi možemo zaposliti u Jugoslaviji najviše 30-40 ljudi u dvije ili tri godine, i to je sve. Prema tome, mislim da je izlaz u tome da se smanji broj upisa i da se ide na studiranje jedne desetine ili petnaestak studenata na pojedinim univerzitetima. Tada će oni zaista dobiti pravo znanje i tek onda će moći za koju godinu da se i zaposle. Ovako, to je prilično izgubljena generacija! Hvala ljepa.

Milutin Garašanin

Ja mislim da je profesor Rapanić potpuno pravilno postavio izvesne osnovne probleme koje mi svi osećamo i koje smatram da treba

da pokušavamo da rešavamo u granicama naših mogućnosti. Takođe se slažem i sa tim što se ovde već u više mahova, prethodni diskutanti su o tome govorili, podvlači potreba jedne koordinacije, jedne koordinacije arheologije na jugoslovenskome nivou. Ni u kom slučaju u smislu nekog centralizma nego baš čini mi se naprotiv onako kako je to formulirao upravo sugerirao profesor Benac, okupljanjem oko izvesnih velikih problema koji se mogu paralelno raditi sa odgovarajućim razmenom iskustava i sa sticanjem izvesnih odredjenih rezultata, njihovim konfrontiranjem i daljnim napredovanjem u tom smislu. Što se tiče obrazovanja i nivoa obrazovanja sa kojim mladi arheolozi, upravo studenti sada dolaze kod nas na fakultet svi konstantujemo da je on jako slab. Nama se ovde, učinjena nam je zamerka da smo nekako i mi tome krivi i donekle možda i jesmo, no sa druge strane treba reći i istaći da se čuo glas jugoslavenskih arheologa baš u vezi sa tim pitanjem i položajem humanističkih nauka i arheologije u našem društvu i u našem vaspitanju. O tome je bilo govora u Centru za balkanološka istraživanja u Sarajevu o tome se potom i pokušalo dalje delovati da se situacija popravi. Nažalost do popravljavanja nije došlo i suština je cele stvari u onome osnovnom obrazovanju i srednjem obrazovanju koje se danas stiče, koje treba popraviti, koje treba korigirati jer bez toga nećemo moći da izadjemo iz ove teške situacije u koju dolazimo ni krivicom nas i ne krivicom ljudi koji studiraju arheologiju. Bilo je ovde reć o sintezama i ja zaista smatram da su sinteze potrebne. I sam sam pisao jednu od takvih sinteza i mislim da su te sinteze nužne jer one u jednom datom momentu registruju nivo dokoga se u istraživanjima i u arheologiji, u jednoj oblasti

arheologije ili na jednom području došlo. Nivo sa tadašnjim postojećim znanjem, sa onim šta je dotle bilo poznato i šta je u tom trenutku moglo da se uradi. Jasno je da su te sinteze pomoć za dalji rad ali da one same po sebi kao što sam kazao predstavljaju samo i uvek jednu odredjenu etapu i da ih treba ponavljati. Eno već ja posle deset godina posle pisanja Preistorije na tlu SR Srbije imao bih daleko šta novoga da kažem odnosno mnogo šta da korigujem od onoga što sam tada napisao i rekao. To uostalom i ilustruje da ipak naša arheologija ide napred jer ako neke stvari menjam to dobrim delom dolazi iz toga što je došlo do novih rezultata istraživanja koji menjaju sliku koja je ranije postojala. No bez obzira na to mislim da postoji kod nas sa druge strane i jedna izvesna tendencija koja bi išla gotovo u smislu neke inflacije sinteza. Vrlo često ako se pregledaju radovi koji se pišu po našim časopisima videće se da se o svakome problemu piše sa željom da se da jedan sintetički zaključak vrlo često bez dovoljno izvorne gradnje. Vrlo često bez dovoljno materijala. Ja mislim da je kod nas zaposlavljena jedna strana rada na publikovanju a to je publikovanje kritički obradjene gradnje koja je neophodna svakoj nauci. Istoričar ne može pisati istoriju ako nema publikovane gradnje i ako gradnju ne poznaje. A mi vrlo često svladamo sinteze na osnovu tri ili četiri objekta i ono što pojedinačno svaki od nas zna, ono malo što je publikovano a sve je to u svemu vrlo često i nedovoljno. Dakle mislim da je i na tu stranu treba pomisliti. Trebalo bi možda pomisliti na to da se krene i sa sistematskim publikovanjem korpusa nekih vrsta materijala. Bilo je takvih pokušaja pa su stali. U Srbiji konkretno je bio to Katalog metala Narodnog muzeja kao jedna od početnih publikacija te vr-

ste. Zatim *Fontes archaeologiae* koji treba da daju materijal ostava. Stalo se na pola puta, nije se imalo sredstava ili se interes jednostavno za takve poslove i za takve radove izgubio. Mislim da i o tome treba voditi računa. Konačno u vezi sa publikacijama. Skrenuo bih pažnju nadovezujući baš na ovo što je kolega Rapanić rekao, da mi vrlo slabo prezentujemo naše rezultate pred inostranstvom. Prvo stoga što su rezimeji zbilja po pravilu vrlo kratki, drugo što su nekada pisani očajnim stranim jezikom tako da se ne mogu razumeti ili možda i stoga što mi nismo zadržali jednu izvesnu smernicu koju smo svojevremeno bili započeli. Pomenuću naime u ovome kontekstu *Archaeologicu Iugoslavica* koja je bila zamišljena kao časopis u kome bi se davali sintetski članci o najvažnijim radovima, postignutim rezultatima i obradjivanim problemima na stranim jezicima. To bi prema tome bio jedan časopis koji bi recimo odgovarao rumunskoj *Dacii* koji bi otprilike odgovarao onome čemu sad Bugari teže sa svojim *Studia praehistorica*. Čak se izvesni članci publikuju na bugarskom, u Rumuniji na rumunskom u drugim časopisima ali se najznačajniji radovi publikuju u jednome takvome časopisu. Mi smo imali tu tendenciju sa *Archaeologicom Iugoslavicom*.

Ta se tendencija potom nekako izokrenula. *Archaeologia Iugoslavica* je više krenula u pravcu jednog luksuzno opremljenog reprezentativnoga časopisa što je danas utoliko teže s obzirom na finansijsku situaciju a što je ranije dok je finansijska situacija bila bolja bilo teško postići. Teško bi nam bilo boriti se, upravo postići nivo takvih i odgovarajućih časopisa u svetu. Mesto toga *Archaeologia Iugoslavica*, ja ne negiram vrednost članaka koji se u njoj javljaju, ali moram da kažem da ona

mesto toga često publikuje kratke prikaze izvesnih predmeta ili nalaza koji nisu uvek od najbitnije važnosti, interesa i koji ne daju uvek sliku onih najvažnijih događaja u našoj arheologiji od onoga najbitnijega što se uradilo ili na čemu se radi. A što se tiče samoga zapošljavanja ja se tu potpuno slažem sa profesorom Bencem ali mislim da bi ovo društvo moglo da se ozbiljno pozabavi tim pitanjem u vezi sa situacijom koja postoji u našoj zemlji po pojedinim institucijama, muzejima. Jedno vreme su muzeji u Jugoslaviji nicali kao pečurke. Danas ne niču više toliko kao pečurke ali ipak ima prilično veliki broj možda i više što bi trebalo. U nizu tih muzeja nema arheologa ili postoji svega jedan a ti muzeji pretenduju da rade na arheologiji. Rezultat je da do nikakvoga rada ne dolazi ili se onda radi divlje, onda dolazi do tih zapanjujućih pojava divljih neprijavljenih iskopavanja koja čak nekada vrše i muzeji ili nestručno vođenih radova. Mislim da bi društvo trebalo da se pozabavi tim problemom i da se zainteresuje za mogućnosti da se baš kod lokalnih vlasti učini jedan izvesan pokušaj i jedan prodor da se u ovakvim ustanovama arheolozi više zapošljavaju. To ne bi rešilo naravno problem hiljadu arheologa jer ta je broj nemoguće rešiti i tu se slažem sa profesorom Bencem ali bi u ovom smislu moglo možda ipak nešto da se popravi. Hvala.

Branka Raunig

Poštovane kolegice i kolege. Dosada su uglavnom govorili naši kolege iz većih centara. Ja sam upravo iz jednog od ovih malih muzeja koje je spomenuo dr. Garašanin. I upravo o tome hoću da govorim, o problemima ljudi u malim muzejima, o problemima arheologa. Nedostatak svega.

Počev od crtača na terenu. Pojedini od nas imaju sreću da znaju osnovne pojmove crtanja planova, znači one terenske dokumentacije bez koje nema poštenog rada, pa se ispomognu sopstvenim znanjem. Crtača nema. Dalje, kad se materijal iskopa, dodje u muzej, propada brže nego na terenu, nego na lokalitetu. Meni su pojedini kolege i kolegice znali zamjeriti, kako možeš da držiš ovako divan materijal nekonzerviran. Moram! Konzervatorske usluge u radio-nicama centralnih muzeja u Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, da upotrebim taj izraz, skupe su "kao vrisak". Tako da jednostavno ne dolazi u obzir da se nešto konzervira. Ja sam uspijevala, tu i tamo, da se u svome muzeju (koji godinama tavori sa sredstvima) izborim za kojih petsto hiljada starih dinara i da konzerviram dva ili pet komada "u vrh glave". Čak sam imala situaciju, da mi je kolegici, spomenuću je, inženjer Korina Mirčić u Zemaljskom muzeju, nekoliko komada konzervirala besplatno. Radilo se stvarno o nečemu što mislim da se rjeđe nalazi, jedan kelt sa drvenom drškom i dva koplja takodje sa drvenim drškama. Znači nešto što je zaista rijetko i vrijedno. Na ovome keltu je posebno rješenje drvene drške kakvu ja nisam imala prilike da vidim ni u literaturi. Kada dodje do obrade materijala ja lično sam masu keramičkih posuda sastavila i restaurirala sama. Koliko je to vremena ne treba ni da vam govorim. Onda dolazi problem literature, što je kolega Rapanić već napomenuo. Ja sam svojevremeno na vrlo bezobziran način koristila dr. Čovića i dr. Zdravka Marića kao obavještajni izvor za literaturu. Dodjem na Zemaljski muzej, pokažem materijal i kažem: "Kažite mi gdje ovo ima?" Pa kažu: "Dosta Branka, dokle ćemo mi tebe da poslužujemo?" - Rekoh: "Dok ste tu. Ja drugog načina nemam". Isto

tako i u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Zna kolegistica Vikić, da sam njoj donosila antičke nalaze i rekla: "Upomoć!" Jer to je jedini način da se nalazi pojave za one kolege koji će dalje na tome da rade. Dakle to je izuzetno teška situacija. Mislim, da kolege iz Beograda, Sarajeva, Zagreba, Skopja čak ne mogu da pretstave sebi na kakvim se mukama nadje arheolog u malom muzeju. Ono što je poneo sa fakulteta je davno prošlo vreme. A kod sebe nema ništa. Najčešće nema ni sredstava da ode u Sarajevo, Beograd, Zagreb, tamo gdje može da nadje, ili da može da sjedi pet ili deset dana da prelista literaturu. Nego nešto na trku, možda na dan, često i o sopstvenom trošku. Zbog toga mislim, da ova naša rasprava, koja je izuzetno značajna za sve nas, ako ostane u ovim našim okvirima, od nje će biti rezultata samo u onome što mi sami možemo da uradimo, a možda pogrešno ocjenjujem, da to nije jako mnogo. Pa bih uzela sebi pravo da predložim, da se jedna sinteza, da upotrebim taj izraz, iz ove diskusije i referata koji je poslužio kao osnova, referat kolege Rapanića, možda skraćena na dve, tri, pet stranica, uputi republičkim SIZ-ovima za kulturu i republičkim sekretarijatima za obrazovanje i kulturu i SIZ-ovima kulture po opštinama, pa ako u pet posto SIZ-ova nadje odjeka, pa smo dosta uradili i uspjeli. Hvala.

Marin Zaninović

Govorim ovdje kao nastavnik, pozdravljam izlaganje kolege Rapanića, koje je puno ideja iznijetih pregnantno, pregledno i realno. Mislim, da u našoj komunikaciji sa društvom moramo uvijek insistirati, da arheologija ne pliva u zrakopraznom prostoru. Arheologija je znanost, koja je dio nacionalne ekonomije.

Mi možemo početi prodavati predmete iz naših muzeja i to bi bio i te kakav devizni dohodak, jasno niko neće doći na tu ideju, iako u Evropi ovoga vremena imamo takvih slučajeva, da su pojedine zemlje prodavale vlastite zbirke, da bi došle do valuta. Medjutim, u ovom našem apelu, problem klasičnih jezika je jedno od ključnih predmeta obrazovanja arheologa, ne samo klasičnog arheologa, antičkog nego i protohistorijskog i srednjevjekovnog, dakle to je jedan alat koji naša struka mora imati. Govorim za našu republiku, kod nas je u zakonu bila fiksirana obaveza, da, ako se u nekoj školi osmoljetci javi petnaest djaka, da oni imaju prava dobiti nastavnika za grčki i latinski. Medjutim, taj se zakon izigrava na lokalnom nivou. Prema tome mislim, da sa ovog kongresa uputimo apel republičkim komitetima da se barem ispunjuju zakonske obaveze, koje su preuzete u smislu izučavanja tih jezika. To ne treba samo arheolozima, treba pravnicima, medicinarima pa konačno i suvremenima fizika ne može bez grčkih termina.

Dalje, postoji inicijativa iz Balkanološkog centra u Sarajevu prije nekoliko godina, profesor Benac to zna, zvučiće sada možda heretički, bila je iznijeta ideja da se osnuju mali instituti ili naprosto par prostorića u Rimu i Ateni, gdje naši mladi ljudi, mladi stručnjaci koji stasaju, mogu doći, provesti neko vrijeme i biti na neki način prožeti klasičnom kulturom. Parafriziram pokojnoga profesora Budimira, možda ne sasvim točno, on je jednom rekao, da smo mi na svoj način čak klasičniji i od Grčke i od Italije. Sve ono što je stiglo tamo, prošlo je preko nas. Čujte, niz evropskih zemalja ima svoje institute u tim gradovima i to manjih zemalja i koje nemaju nikakvih dodira sa klasič-

nim svijetom, kao što je recimo Finska. Možda ovo zvuči u ovoj stabilizacijskoj, antiinflacijskoj eri kao heretička misao. Ali ova zemlja još uvijek nije toliko siromašna, da ne bi mogla to izdržavati. Mi imamo u svijetu, ovih dana čitam u jednom tedniku, u od oko 175 zemalja, koje postoje, 154 ambasade. To je u redu, to mora biti, medjutim imamo toliko trgovačkih predstavništva, te se često pitamo, šta ona zapravo rade. Možda ste čitali ovih dana za jednog takvog predstavnika, koji je negdje u Senegal, Maliju potrošio nekoliko milijardi, a nije ništa ni prodao ni kupio. S tim milijardama mi bi mogli deset godina izdržavati ta dva instituta. Dakle, predlažem, da u zaključcima ovog kongresa uputimo apel saveznom komitetu za tehničku suradnju i republičkim, da se razmisli o toj mogućnosti barem u perspektivi. Čujte, mi moramo misliti dalje. Ako to mi ne tražimo, tko će tražiti? Tamo su najbolje biblioteke i brojni srodni instituti. Ja sam, govorim iz vlastitog iskustva, ja sam prvi put vidio kompletni Bulletin Dalmata u Francuskoj školi u Ateni. U našim bibliotekama ili fali neki vezak ili neki svešćić i to je zapravo jedino mjesto gdje sam to prvi put vidio u cjelini.

Budući da je arheologija dio nacionalne ekonomije, što ona de facto jeste, mislim da to nije sporno, vidimo uostalom na našoj obali i drugdje, kad je kiša onda sve turiste vode najčešće u muzeje. Postoji u nas čitava jedna struktura turističkih saveza koja se alimentira upravo iz prihoda, turističkih taksi, pa molim apelirajmo na taj turistički savez ili nadležno tijelo, pa neka izdvoje bar 0,3 pare od onih prihoda, koji se tamo skupljaju za čuvanje spomenika i za istraživanja. I to bi bio neki novac. To je konkretno. Slušajte, u Ita-

liji to postoji, tamo turistički savezi financiraju arheologiju. Dakle, jedna susjedna kapitalistička zemlja to već primjenjuje. Da ponovim, da se pojača učenje latinskog jezika. Ovih dana sam čitao interesantnu raspravicu kako Amerikanci u novije vrijeme forsiraju učenje latinskoga. Dakle mi ga isključujemo, oni ga forsiraju. Šta se pokazuje: djeca Portorikanci, Meksikanci, mali crnci koji uče latinski mnogo bolje svladavaju engleski jezik. Nama je to jasno ali, kad se to tamo konstatira, to svakako zvuči uvjerljivije nego da mi to ovdje kažemo. Dakle, u ove zaključke molim da se poveća učenje klasičnih jezika. Tražimo, da se barem ispunjavaju oni zakonski uvjeti za učenje klasičnih jezika koji postoje. Zatim, da se razmišlja o stvaranju mogućnosti boravka mladih stručnjaka u Rimu, Ateni, u perspektivi, a od turističkih saveza da se bar jedan mali postotak novaca izdvoji za one spomenike u koje turističke agencije masovno vode turiste i s tim spomenicima ostvaruju dio svoga dohotka, a da ništa ne čine za njihovo održavanje, osim negdje poplaćanja paušalnih ulaznica. Hvala!

Dimče Koco

Učestvujem u diskusiji kao jedan od najstarijih arheologa u ovoj zemlji, jer su svi mlađji od mene, koji su ovde prisutni, a stariji su na onom svetu. Imao sam mogućnost tokom svoga rada kao direktor Arheološkog muzeja i kao rukovodioc arheoloških iskopavanja u Makedoniji da konstantujem da je nužna saradnja svih arheologa određene branše iz cele Jugoslavije. Mi u Makedoniji nismo imali čim da počnemo, ali zato smo imali drugove iz cele Jugoslavije, od Ljubljane, Josipa Korošca, pa preko Beograda, Garašanina, Garašaninke, Grbića, sve do Sarajeva. Iz Zagreba smo uvek

pozivali druga Rendića, tako da je u Makedoniji postojala jedna jugoslovenska škola arheologa. I ove mlađe generacije koje su izrasle i koje su dobile određena zvanja, visoka zvanja, koje su položile doktorate, koji su profesori na našem fakultetu, su rezultat takvog koordinacionog rada na arheologiji u Makedoniji. Ja smatram da je ta koordinacija napuštena. Nema novaca, nema Grbića, nema Korošca, nema drugova koji su veći deo svoga rada proveli u Makedoniji. Ne može se Demir kapija zamisliti bez Josipa Korošca, niti Skupi bez Rendića, niti Stobi bez Mano-Zisijsa i drugih naših rukovodioca arheološke nauke, pa sam zato uzeo reč da predložim u vezi sa ovim referatom, koji je za mene jedan vrlo značajan dokumenat za dalji rad na arheologiji, da se produži ona koordinacija koja je postojala posle oslobođenja, a koje je poslednjih godina u izvesnom smislu zatajila. Ona nije sasvim zatajila, mi imamo suradnju, ali ta suradnja je drugog karaktera. Ja sam rukovodio deset godina iskopavanjima u Stobima, ali glavni rukovodioc je bio Djordje Mano-Zisi. Jer ja sam od njega učio. On je bio naš profesor tamo, iako sam ja bio profesor univerziteta. Ja sam medievlista a Stobi je lokalitet, kao što vam je poznato, to neću ovde da objašnjavam, koji traži jednog antičkog, klasičnog arheologa. I pokazalo se da je u Skopju bila korisna katedra za klasičnu filologiju, koju je vodio jedan dobar poznavalac grčkog i latinskog jezika, akademik profesor Mihailo Petruševski. Ona je dala nekoliko stručnjaka koji su i danas desna ruka arheolozima. Klasični arheolozi koji ne poznaju klasične jezike izgledaju mi kao falični arheolozi. Kad oni nadju jedan dokumenat i ne mogu da ga pročitaju, to znači da oni moraju da traže tuđu pomoć. I zato smatram da je ta saradnja stručnjaka različitih profila neophodna

prilikom proučavanja arheologije i antičke i srednjevekovne, a što se tiče pokrenutog pitanja o zatvaranju ili nezatvaranju studija klasičnih jezika, ja sam u našoj Akademiji nauka i umetnosti u Skopju jednom prilikom rekao: "Bez grčkog i latinskog jezika ne mogu da postoje društvene nauke". A ovde sam čuo čak da je to znanje, grčkog i latinskog jezika, potrebno i egzaktnim naukama. Možda je to tako, ja u to ne ulazim, samo smatram da za društvene nauke grčki i latinski jezik su osnova. Svi koji su učili grčki i latinski jezik uglavnom su se posvetili arheologiji. Ja sam od one stare generacije Vasića, Petkovića, Stelea. Njihov sam učenik i posle i njihov kolega. Ali vidim koliko je to nužno i ja se pridružujem apelu da se nastoji kod određenih vlasti da se vodi računa o grčkom i latinskom jeziku, jer i kod nas postoji takva tendenca da se zatvori grupa klasične filologije na Filozofskom fakultetu u Skopju, a šta će biti posle toga kao da je ljudima nevažno, nepotrebno. Za mene je dužnost da ovo kažem ovde, iako nisam tako dobrog zdravlja da bi mogao da govorim. Ja sam inače poznat kao govornik, ali ja sad ne mogu da govorim, pa hoću da vam se zahvalim na makedonskom jeziku.

Mnogu vi blagodaram što me pokažite da prisustvujem na ova godišno sobranie, na ovaj kongres, dvanaeseti po red, na arheolozite na Jugoslavija, zašto jas sum eden od osnovopoložnicite na arheologijata vo Makedonija. Blagodaram.

Božidar Slapšak

Ja mislim da ćete se složiti da je drug Kocev rekao nešto što ima izuzetan, čak emocionalni naboj, ne samo za onu generaciju koja je u to doba saradnje, međusobne pomoći i zajedničkog rada stvarala, nego i za našu,

koja je u jednom trenutku pokušala nešto što bi moglo izgledati kao generacijski nastup na jugoslovenskom planu. Neću reći da danas saradnja uopšte ne postoji. Naprotiv. Ali na institucionalnom nivou, arheologija je podređena logici sistema finansiranja, a u atmosferi sveopšte marginalizacije društvenih i humanističkih nauka, pratila jedan razvoj koji je uslovio parcelisanje i izolaciju po republikama i pokrajinama. Ako mi danas govorimo o tome da ovaj skup treba da apeluje na društvo, ako je to cilj ovog okupljanja i razgovora, onda mislim da bi bilo veoma važno da apeluje upravo na to da se otvaraju nove mogućnosti saradnje. Kako, ne znam. Verovatno pre svega na institucionalnom nivou. Mi smo spremni za saradnju, mi imamo lične kontakte koji otvaraju puteve, mi možemo govoriti o koordinisanju izvesnih tema, na kraju krajeva se i radi na pojedinim temama zajedno, radi se na korpusima itd., ali čim pokušamo to da materijalizujemo na nivou republičke zajednice za nauku, kulturu i sl., stvari se najčešće zaustave. To je ono važno što bi trebalo naglasiti i gde bi trebalo nastojati da opet prorade nekadašnji kanali.

Drugo što sam hteo da kažem je povezano: sigurno je da, ako govorimo o položaju u društvu, moramo spominjati probleme muzeja i zaštite arheološkog materijala i nalazišta kao arhiva materijalnih izvora za najstariju istoriju. S druge strane, arheologija kao nauka ima kao osnovni zadatak proizvodnju znanja. Mi bismo morali posebno razvijati instrumentarij koji će omogućavati takvu proizvodnju, i baciti akcent na to. Stvari nisu ograničene na neki lični nivo interesovanja. Stvari su povezane veoma mnogo sa institucionalnim zaledjem: različiti koncepti zahtevaju različitu organizaciju itd. Zato mislim da

je veoma potrebno da se započne debata, temeljno informisanje o svim tim stvarima, što je na kraju krajeva pokretačka ideja časopisa koji je bio danas apostrofiran ovde - Arhea. Ja ću spomenuti samo jedan aspekt. To je problem neartefaktne arheologije, problem koji se u novom svetlu, sa novom težinom, pokazao baš u okviru razvijanja novih interesa oko paleoeonomije, oko arheologije naseljenosti, pitanje čovekove okoline u arheološkim dobima, pitanja ljudskih, životinjskih i biljnih populacija itd. Ako se to hoće ozbiljno raditi, onda je neophodna institucionalna zaledjina. Da bi se razvijala ta posebna inostrazivačka područja, treba ih institucionalno omogućiti. Koncepti i praksa povezani su na tom osnovnom nivou, i zato mislim da je pitanje otvaranja diskusije, izmenjivanja informacija o osnovnim konceptima veoma važno. Hvala lepo.

Laslo Sekereš

Već bi, mislim, sam referat kolege Rapanića zaslužio da čovek stane ovde i da mu se zahvali na trudu i na svim onim preporukama i svim onim konstatacijama koje je on nama rekao. A nije mi cilj da dodjem ovde pa da samo to kažem nego da dodam nekoliko mojih misli. Ja sam pohađao školu gde smo osam godina učili zajedno. Škola se zvala gimnazija. Sećam se da je među tim razredima bilo takvih odakle su kasnije izrasli izvanredni stručnjaci. Ne arheolozi, nego stručnjaci raznih kvalifikacija. To bi se reklo da je to bila jedna generacija. Jednu takvu generaciju možemo posmatrati u nama ovde koji tu sedimo. Ne školska generacija ali generacija ipak u jednom smislu koja može i treba da da ono što je najveće što može uraditi. U tim izvanrednim razredima koji su davali odlične stručnjake postojala je, ja mislim, jedna stvar koja tre-

ba da postoji i među nama: a to je kongenialnost.

Treba da vidimo poteškoće a treba da vidimo uvek i izlaz iz poteškoća. Poteškoće su ovde bile u referatu kolege Rapanića nabrojane. Ali, postoji još jedna poteškoća o kojoj je jedino kolegica iz Bihaća Branka Raunig, govorila, a to je da u arheologiji postoji jedno razslojavanje. Ima institucija koje su višeg ranga. One omogućavaju stvarno mnogo veći, mnogo stručniji rad. Ima institucija, ima muzeja gde sede ljudi koji bi mogli i eventualno hteti nešto postići. Više od onoga što sada rade: da inventarišu, da iskopavaju, da pronalaze nalazišta. Više-manje pozitivistički deluju i čuvaju neka saznanja koja u datom momentu, prilikom stvaranja većih sinteza, mogu poslužiti i poslužuju onima koji su sposobni i kojima je dato to da učine. Šta ovim ljudima možemo mi nuditi kao društvo, kao zajednica ako smo kongenialni? Čini mi se, da za prvi korak trebalo bi da bude nešto slično kao što su u Ljubljani pokrenuli časopis Argo. Ja se sećam prvih brojeva i drugih, gde sam ja uvek bio informiran o najnovijim publikacijama. Vrlo jednostavno, vrlo praktično; šta se u jednoj knjizi u jednoj publikaciji, jednom časopisu može naći. Ja sam mogao da tražim direktno to što me interesuje. Čak i da se u malim muzejima popravi situacija, ona neće biti idealna. Ne može jedan mali muzej kao što je recimo subotički, da nabavi sve ono što je izdato u Jugoslaviji i u inostranstvu. Treba nam jedan medij koji će omogućavati fluktuaciju svih tih drugih stvari koje se pojavljuju u ostalim područjima i zemljama.

Ima još jedna stvar. Mislim da je i to veoma težak problem. Ne možete shvatiti tako da se ja žalim, ali moram da konstantujem da u nekim muzejima (radi se o kompleksnim muzejima) postoje

poteškoće zbog medjusobnih trzavica medju stručnim odelenjima. Ako to neznate onda otidite u bilo koji mali muzej pa ćete videti. Mi ovde brojimo danas na kongresu oko 150-160 učesnika od oko 600 aktivnih arheologa u Jugoslaviji. Zašto je prisutna samo četvrtina? Mogu da kažem, da neki od naših kolega nisu mogli da dodju ovde na kongres zbog toga što u muzejima nema dovoljno razumevanja. Čak je bilo postavljeno pitanje, verujte mi, a to možete prekontrolirati, dali moraju neki uplaćivati kotizaciju od sto hiljada dinara. Možda smatrate da je to sitnica ali neke kolege zbog toga nisu mogli doći na ovaj kongres. Hvala vam ljepo, toliko sam otprilike hteo da kažem.

Bogdan Brukner

Biću vrlo kratak. Imam utisak da se mi obično skupljamo da bismo se videli i malo popričali. Zato treba uvažiti što malo duže govorimo. Jer, mi se svake četiri godine susrećemo i svake četvrte ponavljamo mnogo toga što smo čuli na predhodnom Kongresu. Možda je to tako jer i ne može drugačije da bude. No ima stvari koje možemo menjati našim uticajem a ima stvari koje društvo treba da učini da bi došli do nekih rezultata. Drago mi je da mlađe kolege govore ali me takodje raduje što i naša srednja generacija još uvek ima nešto da kaže. Evo što mi se čini da je možda korisno da se ponovi. To je jugoslovenska arheološka problematika. Budući da smo društvo arheologa Jugoslavije, treba da nas brine i zaboli što ne postoji čvršća saradnja. No kao što rekoh - nismo uvek mi krivi. Ali u nekim stvarima - jesmo. Čini mi se da postoji izvesna neusaglašenost mišljenja i delanja, nedovoljna koordinacija u planiranju jugoslovenskih projekata.

Mislim da je to briga šire zajednice i našeg arheološkog staža. Naime, ponekad šira društvena zajednica ima prioritete: izbalansiranje privrede - treba potpomoći stvari koje su bitnije za blagostanje celog društva. Ali, pri tome se ponekada zaboravlja da i naša arheološka nauka sa svojim ciljevima i zadacima itekako može da doprinese kvalitetnijem korišćenju stvaralačkih potencijala. Mislim da nam fali ono što je rečeno - čvršća saradnja. Verujem da bi se neki vidovi koordinacije mogli brže da realizuju, pod predpostavkom da se koriste oni mehanizmi društvenog povezivanja koji nam stoje na raspoloženju a koje ponekada, iz bilo kojih razloga, zaboravljamo. Kazaću nešto što svi treba da znamo. Na primer: postoje republičko-pokrajinski SIŽ-ovi za nauku, dela savez SIŽ-ova za nauku. Imam utisak da sam siguran da se u SIŽ-ovima pojavljuje malo jugoslovenskih arheoloških projekata. Predložio bih da naše kolege - koji su članovi komisija SIŽ-ova, koji učestvuju u radu skupština - pokušaju da se izbore da se arheološki projekti jugoslovenskog sadržaja i značaja prihvataju i finansiraju. Nažalost sada smo na početku. Mi zapravo nemamo ni jedan jugoslovenski arheološki projekat koji se ostvaruje preko neke od institucija u zemlji. Usamljen je primer aktivnosti Medjuakademijskog odbora za arheološku kartu Jugoslavije koji koordinira makedonska Akademija nauka i umetnosti. Medjutim, serija knjiga Praistorija Jugoslavije koja izlazi zaslugom akademika Alojza Benca, koju su pisali najeminentniji arheolozi Jugoslavije, je jedan od najboljih dokaza šta se može učiniti dobrom organizacijom i naučnim entuzijazmom. Ove objavljene knjige i one koje će se još u pomenutoj seriji da publikuju su argumenat

da postoji jugoslovenski interes zajedničkog rada - nedostaju inicijative. Prema tome ja bih podržao što je već neko rekao - neka se formira koordinaciono telo, možda je to i naša nova uprava, neka se pokrenu inicijative. Nova uprava bi mogla, putem ankete, da sačini prioritetnu listu jugoslovenskih arheoloških projekata čija realizacija bi se finansirala preko zajednice SIŽ-ova Jugoslavije. Bilo bi potrebno da se pomenuti projekti uključe u novi srednjoročni plan razvoja. Medjutim neće sve teći glatko i bez teškoća. U poslednje vreme suočavamo se sa zatvaranjem u republičke granice. Postoje pozitivni primeri da mesna privreda prihvata finansiranje projekata koji imaju uslova da prerastu u jugoslovenske interdisciplinarne arheološke projekte. Medjutim surevnjivost pojedinaca iz republičkih centara sprečava formiranje jugoslovenskih projekata i ekipa. Time se neke od najznačajnijih arheoloških nalazišta u Jugoslaviji prepuštaju malim intervencijama koje nemaju više ništa zajedničkog sa savremenim arheološkim ispitivanjima.

Danica Dimitrijević

Nisam imala nameru da se javim za reč, ali sam na neki način prozvana od profesora Garašanića. Naime, zadnjih godina ja sam urednik časopisa *Archaeologia Iugoslavica*, i pošto je ona ovde pominjana, ja hoću samo u nekoliko reči da iskoristim priliku što je tako veliki broj arheologa ovde, i da ponešto kažem. Da *Archaeologia Iugoslavica* nema fizionomiju ja se slažem sa vama. Ona je zbilja i nema. Zašto? Pokušaću, ali mogu samo delimično da odgovorim. Ona je ispočetka izgledala drugačije i bila je zbilja usmerena na to da u njoj budu studije o nekim ključnim i-

li manjim ali zaokruženim problemima. U neko doba, ja se ne sećam više kada - ja onda nisam bila vezana za Jugoslaviju - njoj je promenjena fizionomija u želji da to bude nešto tako a la Archaeology ili neki slični list sa strašno atraktivnim, lepim nalazima, pojedinačnim, u koloru, vrlo luksuzno i ta je ideja prošla. Već na prvom broju se videlo da sa tom novom koncepcijom to kod nas neće moći. Prvo, mi nećemo imati svake godine toliko izuzetno atraktivnih, ne naučno značajnih, nego atraktivnih nalaza da možemo ispuniti jednu svesku. S druge strane mi još dugo nećemo imati sredstva da šampamo jednu tako luksuznu publikaciju koja bi bila sva u koloru. Mi jedva nategnemo da naslovna strana bude u koloru. Te dve koncepcije, kad su se sudarile, došlo je do toga da se svaka koncepcija izgubila. Napravljena je redakcija koja je na istom principu kao i sva naša sadašnja tela. Delegati iz republika i pokrajina su redakcija. Nema novaca da se ta redakcija sastaje čak nijedan put za jedan broj. S druge strane ta redakcija, naime ti individualni članovi redakcije, čak se ni toliko ne potruže da u svojoj republici, odnosno pokrajini prikupe radove. Znači ostaje jedan urednik, jedan predsednik Izdavačkog saveta, do večeras dr. Nikola Tasić, koji onda - kad vide da se termin približava, da ćemo biti u neprilici kod SIZ-a koji nas financira ako ne izlazimo uredno - da se rastrčimo, rastelefoniramo, molimo, kumimo, naravno, one ljude koje bolje poznajemo ili do kojih lakše dodjemo: dajte, molimo vas pošaljite nešto, i onda to nešto što stigne mi smo sretni što je stiglo. Ako se slučajno desi da se za jedan broj jedan prilog vrati iz ma kojih razloga, dali zato što materijal nije sa naše jugoslovenske teritorije ili što zaista nije ni one najskromnije kriterije zadovoljio, onda je to već jedan

problem, znači taj urednik nikakvu politiku ne može voditi. I tu smo gde smo. Od smrti kolege Todorovića, koji je tu publikaciju zbilja godinama vodio, ja sam je preuzela. Izašla je 19-ica i jedan dvobroj. 19-ica je bila već napola prikupljena u njegovim fiokama, nešto smo dodali; dvobroj znate da je bio koncipiran da prosto bude njemu kao "in memoriam", pa ko god je hteo da da prilog mi smo ga primili, jer su to bili ljudi koji su želeli da mu posvete svoj rad. Evo sad je na redu broj 22, od proleto ga skupljamo, još uvek nije kompletan, iako su sva republička društva dobila dopis sa molbom da svoje članstvo animiraju. Radova nema dovoljno, što na neki način - ne u celosti ali malo, demantira konstataciju kolege Rapanića da masa ljudi ima radove u fiokama ali nema mogućnosti da ih štampa. Ja ne bih smela da to prihvatim sasvim, nema baš, izgleda, toliko tih radova po fiokama. Muka je broj sastaviti, evo sada verovatno ćemo, ako se Izdavački savet uopšte večeras sastane, morati doneti odluku da opet idemo na dvobroj za 82-83. jer inače drastično kasnimo i da još par radova nabavimo evo ovako na molbu, na molbu. To je naša stvarnost. Nemojte misliti da dramtizujem, ja sam jedan veliki izveštaj napisala, ali ne bih htela sad da vas zamaram, to je više za Predsedništvo. To nije jedini problem oko Jugoslavice, ima ih još, ali to je ključni problem. Ne može redaktor voditi neku politiku i ne može garantirati nekakvu fizionomiju kada stvari idu tako kako idu. Ja bih inače o Rapanićevem referatu mogla mnogo da kažem. Podržavam ga sa velikom molbom: pojačati klasične studije, čak ako treba produžiti studije godinu dana, a manji broj studenata upisati što bi mnogo značilo. Zatim, više ići na jugoslovenske projekte. Mi smo nekada imali Međuakademijski odbor za limes. Za

ceo svet limes je jedan od Britanije do Mezopotamije, mi smo uzeli makaze i rasekli ga na tri dela, slovenački, panonski, djerdapski i tako dalje. Bar tu imamo ključnih stvari gde bi mogli raditi na jugoslovenskom nivou. Imamo obavezu prema dve međunarodne srednjevekovne enciklopedije, jedna je istočnoevropska, druga je zapad München-Zürich. Ni tu poslovi ne idu kako treba, iako je tu u pitanju nekakav naš obraz u odnosu na inostranstvo. Prema tome ima puno toga gde imamo zbilja i da se zamislimo i da pokušamo stvari da pokrenemo napred. Hvala na strpljenju.

Nada Klaić

Ja sam vas dosta jutros gnjavila, ne namjeravam sad nešto raspravljati, ali razmišljam o referatu kolege Rapanića i na od više govornika izrečenu misao da se treba pojačati klasične jezike arheolozima za vreme studija. Pitam se zašto? Oprostite, najverovatnije bi naučili klasični latinski jezik s kojim niti historičar kad ga završi ne može učiniti ništa. Ako se arheologija smatra znanosti ili naukom kao što se smatra - ja se ne slažem da to nije nauka - onda je ona dovoljna da u svojim okvirima, bez klasičnih jezika rješava probleme. Ne slažem se s tim da bi netko morao uključiti studij klasičnih jezika zbog toga da može na arheološkom materijalu pročitati one rijetke natpise koji se ondje nalaze bilo na grčkom ili latinskom jer mislim da od tisuću kamea koje će prekopati i okopati neće naći jedan primjer da primijeni svoju latinštinu. Jer ja vas uvjeravam, ja sam imala latinski pod C, ja sam realac, da je krvavi razvitak i vrlo težak. Nakon četrdesetgodišnjeg rada čitam latinski kao hrvatski. Ali kad sam u početku svoga rada, a vrlo marljivo sam radila, možete

mi vjerovat, počela raditi tu latinštinu, cijelo sam popodne čitala jedan dokumenat a da nisam znala šta sam pročitala. Pa se pitam šta bi arheolozi koji imaju na svojoj struci dovoljno posla i previše posla, što bi mogli učiniti s tim latinskim kojeg bi donijeli bilo s fakulteta ili srednje škole. Savršeno ništa ne bi koristilo jer je i meni trebalo nekoliko godina da ne kažem deset godina razvitka da sam mogla taj latinski jezik, to znanje koje sam u međuvremenu proširila, upotrebiti u znanstvenoj raspravi. Prema tome, potpuno nepotrebno se traži klasična filologija kao nužni sadržaj budućega arheologa. Ja zamišljam tu saradnju sasvim drugačije. Evo kad je kolega Miletić kopao Medvedgrad došao je, posve normalno, do mene i pitao kako stoji s tim dokumentima. Mi smo u jedno popodne mogli pronaći sve dokumente i ja sam mu mogla biti tumač u tim dokumentima koje on sam uz najbolju volju sa dugogodišnjim radom nije mogao riješiti. Prema tome, nemojte opterećivati arheologiju poslovima koji su za današnje doba potpuno bespotrebni. Oni se njima neće moći baviti ili utrošiti će toliko truda da će morati, da bi mogli stići historičare u raspravljajući na osnovu latinskih izvora, zaostati na svojoj arheologiji. Zamišljam tu saradnju sasvim na drugi način. Da se, ono što sam rekla, svi ti arheolozi i historičari umjetnosti prije svega, bolje potkuju u povijesti. Drugim rečima da studij arheologije na zagrebačkom fakultetu ne svršava sa narodnom dinastijom, a da student nosi čitavo znanje hrvatske povijesti iz srednje škole kroz čitav život. I ako ima dovoljno ambicije da pogleda neki sveučilišni ili kakav drugi udbenik da malo proširi svoje znanje dobro, ako ne s tim blagom putuje do smrti. Tu je problem. Nije problem u povećanju programa. I problem je u tome što kod svih mladih, relativno svih mlađih arheolo-

ga, nisam našla vlastito izobražavanje. Oprostite, ali mladji hoće prebrzo naprijed. Oni hoće odmah sinteze. Mi smo počeli od jedne rasprave. To je čitav niz rasprava i radova da čovjek može dozrijeti do jedne sinteze. Ja sam nakon desetgodišnjeg rada skoro počela raditi na sintezi hrvatske povijesti. Kad sam imala neke ključne probleme riješene. A danas se traži ili žele mladi ljudi odmah sintezu. Ne počnu od jednog problema. To naravno ne može dobro svršiti. Prema tome jedna tijesna suradnja između arheologije, kojoj čovjek mora priznati status znanosti, jer ona i jest ozbiljna znanost, arheologa i historičara s tim da se proširi ne znanje latinskog jezika, to uopće nije važno, nego da se proširi poznavanje vlastite prošlosti. Jer tu je tabula rasa. Tu je, mislim, problem.

Aleksandra Faber

Ja bi se javila s jednim problemom ne zato da me se čuje i da i ja kažem svoju riječ, nego s jednim problemom o kojem mislim ovdje nismo govorili, a to je pitanje planiranja kadrova. Ja mislim da je u arheološkoj struci u mnogim ustanovama planiranje kadrova bilo u zadnjih deset godina nerazumno. Stari iskusi stručnjaci odlaze u mirovinu nemilosrdno. S druge strane mladi, netom diplomirani stručnjaci niti ne stručnjaci, diplomirani arheolozi, dolaze na položaje po liniji samoupravljanja opet nemilosrdno. Možda je u tome jedan nesklad. Kad bi možda pametniji od mene našli prijedloga kako uskladiti politiku planiranja kadrova u ustanovama do krize, kakva je momentalno nastupila u arheološkim kadrovima, ne bi dolazilo. Hvala.

Miloje Vasić

Čini mi se da smo dosta lamentirali nad jugoslovenskom arheologijom. Ja bih se zapitao što znači jugoslovenska arheologija? Da li postoji francuska, engleska arheologija? Ne postoji svakako. Prema tome verovatno da je problem negde sasvim drugo. S druge strane često govorimo kako nam društvo ne daje dovoljno sredstava. Kada bi stavili na jedan kup sva sredstva koja se daju za arheologiju čini mi se da bi bila dosta velika gomila. Pitanje je samo koliko mi dajemo tom društvu. Iz tog razloga što bi, kada bi krenuli u iskopavanje muzeja, naišli za poslednjih 30 godina, na ogroman potpuno nepoznat materijal, neobrađen i nedostupan široj i naučnoj javnosti. I mislim da je tu, čini mi se barem, da je tu jedan od priličnih problema koji bi mogli da rešavamo na jugoslovenskom nivou, da se upravo ta gradnja, taj silni trud koji je uložan i silni novac koji je bačen, da bi on trebao da izadje na svetlost dana i da bi na ovo trebalo mladje kolege, naročito magistrante, pa i doktorante, da bace svoje težište, a da ovaj rad pomognu naravno fakulteti sa svoje strane. Čini mi se da bi čitav niz korpusa koji bi prethodili sintezama, koje su nesumnjivo važne ali u ovom trenutku mislim da nisu najneophodnije, da bi ti korpusi bili dragoceni da sagledamo sve ono šta se nalazi u našim depoima i našim muzejima. S druge strane pitanje je koje je postavila koleginica Raunig a to je ono stravično pitanje malih iskopavanja i malih muzeja kada arheolog ode i ne donese apsolutno nikakvu dokumentaciju sa tog terena osim materijala koji je iskopan. To je nedopustivo na današnjem nivou nauke da mi imamo još uvek nedokumentovana iskopavanja. Da mi nemamo crtača na terenu, tehničara ili crtača objekata to je

Anketa Arhea

nedopustivo. Onda je bolje da se takvo arheološko iskopavanje i ne izvrši. Jer mi smo destruktivci. Onog trenutka kada nešto iskopamo svaki podatak je uništen. Ako nije dovoljno dokumentovan on je propao za nauku. I mislim da o tom problemu isto tako treba voditi računa. Prema tome pledirao bih za dve stvari. Objavljivanje gradje u što većem mogućem nivou i stvaranje jednog pravog dokumentacionog centra, ne mislim dokumentacioni centar kao neku instituciju nego stvaranje mogućnosti za dokumentaciju. Jer ne zaboravimo da mi još uvek isto tako nemamo jednu pravu metodologiju arheoloških iskopavanja i pravu metodologiju dokumentovanja arheološkog materijala koji bi bilo na jednom zavidnom nivou makar evropskom ako ne i svetskom.

Božidar Slapšak

Ja sam hteo samo da repliciram veoma kratko profesorici Klaićevoj. Ja ne vidim neki naročiti problem oko zahteva da se studira grčki i latinski jezik za one koji se bave arheologijom. Ako neko studira istoriju Italije, verovatno će pokušavati da, izmedju ostalog, nauči talijanski jezik, a isto će tako onaj koji se bavi antikom, verovatno pokušavati da ovlada jezikom kojim su komunicirali ondašnji ljudi; sigurno da materijalni izvor govori drugim jezikom, ali pitanje, da li arheologija mora da se zaustavi na nivou predmeta, dokle treba da svojom interpretacijom doseže, čime mora da ovlada neko ko se time bavi. Drugo, možda u maloj disonanci sa onim što je kolega Miloje Vasić, sa kojim se inače slažem, naravno, govorio o problemu jugoslovenskih projekata. Pitanje je da li ovo društvo ima ikakve faktičke mogućnosti da utiče na to. Koja je danas moć Arheološkog društva, pa i Saveza i arheoloških društava po repu-

blikama? Verovatno je situacija različita, no pitanje, kakva je realna mogućnost arheološkog društva da zaista utiče na to što se događa. Kakva je moć ovake diskusione tribine Saveza društava da zaista nešto promeni. Mi smo govorili o apelima: je li to ta moć?

Uredništvo ARHEA je pred skupšćinskim sastankom ZADJ (Novi Sad '84) na 53 naslovov uglednih jugoslovanskih arheologov poslalo vprašalnik, ki ga tu objavlja-mo. Želelo je namreč zbrati različna mnenja in poglede na stanje arheologije v Jugoslaviji, in jih v posebni številki ARHEA predložiti kot gradivo za skupšćinsko razpravo. Zaradi kratkega roka za odgovore (dober mesec), verjetno pa tudi zaradi drugih in drugačnih razlogov, je prispelo le malo odgovorov. Tu objavljamo vse.

Spoštovani,

ARHEO namerava prihodnjo številko posvetiti sestanku SADJ oziroma skupšćinski temi - stanje arheologije v sodobni družbi. V ta namen Vam pošiljamo to pismo in Vas prosimo, da po svoji najboljši vesti odgovorite na nekaj vprašanj, katerim po lastni oceni dodajte še vse tisto, kar menite da manjka. Menimo namreč, da imate širok pregled nad sedanjim stanjem arheologije v Jugoslaviji, da ste oseba, ki tvorno sodeluje v kreiranju naše arheologije in da imate zato svoje mnenje in vizijo glede nje. Vprašanja, ki jih tu zastavljamo, se nanašajo (tako upamo) na bistvene aspekte arheologije v Jugoslaviji in jih razumemo kot izhodišče Vašega razmišljanja. Vaš odgovor bo tiskan v celoti, prosimo pa Vas, da nam odgovorite najkasneje do 15.9.1984.

Ali danes lahko govorimo o jugoslovanski arheologiji in če, kaj jo določa kot tako oziroma, ali lahko danes govorimo le o republiških arheologijah, ki jih povezujejo določene skupne lastnosti? Katere?

Kako lahko označite stanje v današnji arheologiji v Jugoslaviji tako glede arheološke teorije, raziskanosti posameznih

problemov, investicij, kadrov, organiziranosti raziskovanj?

Kako vidite vlogu posameznih institucij od akademije/instituta do muzejev, fakultete in zavodov za varstvo spomenikov?

Kaj menite o položaju arheologije znotraj humanističnih znanosti?

Kakšne korake je po Vašem mnenju treba storiti za širšo afirmacijo arheologije v današnji družbi in kakšna je Vaša vizija njenega razvoja?

Boško Babić

Poštovani članovi Redakcije "Arheo".

Primio sam Vaše poštено, otvoreno i razumno pismo. Pa, s obzirom da ste vi bili direktni, da Vam uzvratim u granicama svojga saznanja.

Naravno da možemo govoriti o onom što želimo. U političkom trenutku naše zemlje, kad se vodi bitka za njeno ozdravljenje u svim sferama društvenog života, Vaše pitanje dobija više-struko značenje. U konkretnom slučaju, kako je postavljeno, nosi sumnju za nas u poželjniji odgovor.

Odgovor može biti ili pozitivan ili negativan, ili pak i pozitivan i negativan u isto vreme. Ako krenemo od toga, da u jednoj društvenoj zajednici, u raznim oblicima stvaranja, u svim njenim političko teritorijalnim čelijama, nastaju određeni rezultati, onda je zbir tih rezultata, celovito postignuće te društvene zajednice. Ako tako uпростimo problem, onda mi imamo jugoslovensku arheologiju, kao što imamo i druge oblasti stvaranja u našoj zemlji. No u tom grmu i leži zec, što u raznim oblastima u odnosu njihovih če-

lija i subjekata u njima postoji relacija od konvergencije do divergencije. Ako bi krajnje tačke ove relacije vrednovali u našoj stvarnosti onda bi prva bila predmet naših želja a zadnja izražena stvarnost.

Konkretno za jugoslovensku arheologiju, u smislu njenog organizovanog zajedništva, možemo reći, da ona živi različito, manje ili više, konkretno ili prividno objedinjena u okvirima republika ili pokrajina. Znači, ni po toj liniji nismo jedinstveni. U cepanju celine, eutanastički, počeli smo od Zadra 1972, preko Prilepa 1976, Mostara 1980 i stigli do Novog Sada 1984 zamoreni, rasuti, perniciozno anemični, sa potrebom obnove oduzete nam sile.

Nažalost, automatizam proizašao iz recepata jednosmernog društvenog organizovanja, za našu profesiju nije bio baš mnogo srećan. Iskreno govoreći, ako bi učestvovao u nekom kvizu i zapitali me, ko ti je predsednik republičkog društva u ovom momentu, ne bih bio siguran u svoj odgovor.

Staleška organizacija kao forma je samo sredstvo za stvaranje boljih uslova rada njenih članova, a da bi to stvaranje bilo korisno, čak šta više vrlo uspešno, trebalo bi njenu sudbinu prepustiti najboljim pregaocima iz njenih redova, pod uslovom da ih se ne tretira kao garderobu za pojedina godišnja doba.

Sve što danas znamo jedni o drugima u okvirima cele Jugoslavije, proizlazi iz neposrednih grupnih organizovanih susreta, a njih je tako malo, a više toga imamo iz ličnih kontakata, medjusobno retkih radnih poseta, ponekad preko korespondencije i retkih glasila pojedinih društava, koji baš tako često ne izlaze. Prosto rečeno, naše su veze labave. Organizaciju,

iskreno govoreći, jedva da osećam. Za Kongres u Novom Sadu nisam dobio čak ni poziv da učestvujem sa svojim prilogom. Sigurno da se nad svim tim skupa treba zabrinuti. Potreban je ozbiljan napor da se postojeće stanje prevaziđe. Na to nas na kraju krajeva obavezuje i bitka za stabilizaciju u našoj zemlji. Sigurno da u toj bitki i mi treba da damo svoj obol.

Drugo pitanje:

Na ovo pitanje mogao bih kratko odgovoriti: Kako gde i kako se ko snadje! No, da ne budem škrt, još ponešto da dodam.

U ranijim vremenima mi smo u arheološkoj nauci u svetskim okvirima po svome delovanju, metodima rada i postignućima unutar zemlje bili dosta neuravnoteženi po oblastima i po kvalitetu, tako da ih nazovem, arheološkim radionicama u svim našim sredinama. Pojedini odeljci naše arheologije vezani za standardne određene periode sigurno nisu bili ravnosnažni ni kadrovima, ni kvantumom istraživanja, a sa tim ni postignućima. Ni arheološka prakseologija nije nam bila, više ili manje, izražena po svetskim kriterijuma. Više smo nastupali kao slobodni strelci sa postignućima u praksi zanatskog smisla, preko sopstvenih napora savladanog iskustva, nego kao organizovana celina pojedinih specija. Naravno tome je kriva, dobrim delom i neadekvatna edukacija na katedrama za arheologiju naših univerziteta.

Što se odnosi na istraženost pojedinih problema u praistoriji i antici možemo relativno biti zadovoljni u odnosu na druge krajeve sveta, ali po pitanju srednjevekovne arheologije, nažalost, mi još uvek dosta zaostajemo. Na primer, po pitanju istraženosti naselja ranog srednjeg veka, posebno slovenskih, naša zemlja još uvek je najve-

ćim delom terra incognita. U srednjevekovnoj arheologiji nismo još uvek rasčistili ni sa nizom zabluda ukorenjenih u našoj ne tako davnoj prošlosti.

Po pitanju investicija u arheologiji, a to znači razpolaganje sredstvima rada, možemo biti zadovoljni da smo preživeli Neolit i Železno doba, jedino nisam siguran u kojoj fazi Halštata se nalazimo. Po pitanju kadrova mogao bih da se spomenem čuvenog poljskog državnika i mislioca Jana Zamojskog (1542-1605), studenta Univerziteta u Padovi i osnivača Univerziteta u Zamošću, koji je izbacio jednu svojevrsnu krilaticu: "Kako je obrazovana omladina, takva ti je država". Mislim, ne mogu biti kategoričan za sve naše centre, ali koliko to ja znam, da je značajka hiperproduktovanog kadra sa studija arheologije ili kombinovano istorije umetnosti i arheologije više u njegovom kvantitetu. U praksi, na pojedinim teritorijama, pod zaštitom opštinskih "država" samostalno rade i takvi kadrovi i "istražuju", koje iskusni arheolog ne bi uzeo u svoju ekipu ni kao stručne saradnike. Poznato je da niz mladih kadrova dobijaju diplomu završenih studija arheologije, a da u toku studija nisu bili ni na jednoj terenskoj praksi. Sve što znaju iz terenske prakse su osnovna poimanja koja dobijaju iz knjiga ili predavanja. Sigurno da je to apsurd, kad znamo, da studenti arheologi u nizu zemalja ne mogu ići dalje ako sa uspehom ne obave zadatke iz terenske prakse. Zamislite studenta konzervatorijuma koji dobija diplomu za klavir a profesori nisu pratili i usmeravali njegove vežbe na tom instrumentu. Neprovereno praktično znanje svršenog studenta arheologije može da ima fatalne posledice za sačuvanje našeg spomeničkog nasledja. U odredjenim slučajevima, može samo da nas obuzme jeza pri pomisli: šta sve nepovratno može da propadne za našu arheo-

lošku nauku.

Što se odnosi na organizovanost istraživanja, tu nažalost imamo takvu različitost u našoj zemlji, kakvu, na primer, nećemo naći u pola Evrope. Nije tu stvar u različitosti finesa, specifika metoda, vrste i sadržine obrazaca itd., već u raspolaganju sa specijalističkim sastavom ekipa odgovarajućih profila, izradi dokumentacije (često imamo primere površne improvizacije i uopštavanja), raspolaganju i primeni tehničkih sredstava, pažljivosti i pedantnosti terenske eksploracije itd.

Treće pitanje:

Sigurno da uloga svih ovih institucija u našoj arheologiji je vrlo značajna, no bila bi još značajnija, kad bi se izbegao često pojavljujući se antagonizam između njih, a na njegovom mestu obezbeđivala veća saradnja. Objektivno za tu našu situaciju treba tražiti i razloge, koji pre svega leže u činjenici da institucije nemaju dovoljno sredstava za rad ni za sebe, a kamoli da se šire organizuju i povezuju sa drugima.

Četvrto pitanje:

Mislim, da smo na dobrom putu da arheologiji damo ono mesto u društvenim naukama, kakvo ima u drugim zemljama. Arheologija je u svetu davno prestala biti samo pomoćna istorijska disciplina. Ona je danas univerzalna naučna grana sa svojim raznim pomoćnim disciplinama teoretskog i egzaktnog smera. Moderna sredstva njenog rada su vrlo složena a u materijalnim mogućnostima još uvek nismo na nivou arheološke prakse drugih zemalja.

Peto pitanje:

Arheologija koja nužno zadire duboko u ljudska pitanja minulih vremena, trebala bi, pre svega, biti oslobođena nacionalističkih čaura, mistifikacija i usko esnafskih ponašanja pojedinih is-

traživača i njihovih institucija.

Na planu edukacije treba izvršiti krupnije reforme, kako bi bili u stanju stvarati stručne i naučne kadrove u skladu sa zahtevima koje nam nameće savremeni trenutak.

Vrlo važan momenat za budućnost arheologije kod nas je njeno usmeravanje na rešavanje otvorenih kompleksnih pitanja u okviru pojedinih kapitalnih tema koje imperativno moraju da dobiju širu društvenu verifikaciju. Jedan od krupnijih zadataka koji treba rešavati, je stvaranje potpunije slike o prošlosti širokih narodnih masa pojedinih epoha u klasičnim društvima, a ne samo, kao što je to pretežno do danas, o izdvojenom društveno vladajućem sloju.

Uz korišćenje specijalizovanih laboratorija trebalo bi nužno upustiti se u rekonstrukcije tehnoloških procesa u pojedinim prirodnim granama pojedinih epoha. U tom pogledu arheologija bi mogla da ima primenjenu dimenziju u sprezi sa savremenom privredom. Na taj način stvorila bi se šansa u iznalaženju novih izvora finansiranja arheoloških delatnosti.

Bilo bi poželjno da se više pozabavimo fenomenom takozvane žive arheologije ili arheologije iskustva.

Za solidniji i efikasniji rad u proučavanju odredjenih pitanja iz prošlosti bilo bi poželjno unaprediti informatiku. Da bi raspo- delili teret organizovanja savremene informatike bilo bi dobro da po pojedinim pitanjima, eventualno i za pojedine regione stvorimo u odredjenim institucijama u istraživačkim arheološkim centrima Jugoslavije specijalizovane dokumentacione centre. To praktično znači, da bi istraživači po pojedinim problemima koje rešavaju mogli da dobiju sve podatke na jednom mestu.

Za rešavanje niza otvorenih pi-

tanja, pored simpozijuma, kongresa i drugih uobičajenih skupova, trebalo bi, radi neposredne efikasne razmene iskustava, organizovati okrugle stolove.

Na kraju treba reći i to, da je krajnji momenat, da udruženim jugoslovenskim snagama u arheologiji zajednički rešavamo određene krupne naučne probleme u okvirima medjurepubličko pokrajinskih projekata.

Alojz Benac

Redakciji ARHEO, Ljubljana

Radi jednostavnosti postupka, dostavljam vam odgovore na postavljena pitanja u vašem dopisu onim redom kojim su ona bila postavljena.

1. Po mojem mišljenju arheologija je jedinstvena nauka pa ne bi moglo da se govori o arheologiji neke države ili naroda, izuzev, naravno, same tematike. U tom smislu ne postoji ni neka jugoslavenska arheologija. Postavlja se samo pitanje razvijenosti ove nauke u našoj zemlji i organizacije naučno-istraživačkog rada u ovoj disciplini. Nema sumnje da je tradicija u tom pogledu odigrala određenu, da ne kažemo presudnu ulogu u pojedinim dijelovima Jugoslavije. U nekim republikama je već u XIX. vijeku počeo ozbiljan rad na istraživanju arheoloških lokaliteta iz raznih perioda, dok se za neke druge može reći da je tek poslije drugog svjetskog rata i oslobođenja počeo sistematski rad u okviru arheoloških istraživanja. Te razlike se i danas osjećaju i vjerovatno će trebati još dosta vremena dok se ne dosegne neka uravnoteženija slika na cijelom području zemlje.

U isto vrijeme, sadašnja društveno-politička situacija, od-

nosno samoupravno socijalističko uređenje, uslovili su jačanje republika i autonomnih pokrajina, što se odrazilo na svim područjima života i rada. Arheološka nauka nije mogla ostati izvan tih tokova i zato je danas daleko veći akcenat naučno-istraživačke djelatnosti u ovoj naučnoj oblasti stavljen u okvire republika i pokrajina nego Jugoslavije kao cjeline. To je danas svakome jasno i tu nema nikakve dileme. Pa ipak, čine se određeni naponi da se određena istraživanja, vezana za širu balkansko-podunavsku i evropsku problematiku, usaglasne na širem jugoslavenskom planu. U tom pravcu se organizuju problematska savjetovanja, diskusije, kongresi, pripremaju se sintetska djela i slično. Čini mi se da ove forme daju određene rezultate i da bi njihovo njegovanje trebalo održavati i dalje unapređivati.

2. Kada je riječ o "arheološkoj teoriji", ovaj problem se može posmatrati iz više aspekata. Ako je riječ o teoriji arheologije kao nauke, na tom području nisu u Jugoslaviji učinjeni neki značajniji koraci. Postoji zapažen interes za teoretske pravce koji se javljaju u raznim dijelovima svijeta, ali neko aktivnije angažovanje u formiranju vlastitog pogleda na samu nauku nije naročito zapaženo.

Ako se, pak, radi o korištenju gradje sa našeg terena, treba reći da je prilično toga urađeno na historijskoj interpretaciji novih otkrića. Pri tome dolazi, naravno, do punog izražaja pogled na svijet i na razvoj društvenih zajednica u pojedinim periodima. Koliko sam mogao pratiti tekuću literaturu u zemlji, shvatanja se kreću od raznih pozitivističkih pozicija do slabije ili jače naglašenog historijskog materijalizma. Neosporna je, me-

djutim, činjenica da prezentacija novootkrivenog materijala, njegovo kulturno i hronološko opredjeljivanje i - eventualno - uvodjenje u šire kulturne okvire daleko premašuju sintetske studije i djela; analize stoje u prvom planu, a sinteze (naročito teorija) daleko zaostaju.

Inače, istraživanja se kreću u nekoliko pravaca: rekognosciranje terena, kompletna istraživanja određenih oblasti (napr. Djerdap II, ranije Djerdap I, dolina Trebišnjice, Buško blato i sl.), velika sistematska iskopavanja (napr. Ptuj, Viminacium, Gomolava, Varvaria, Pod i dr.), parcijalna istraživanja pojedinih lokaliteta (Smilčić, Rider, Obre i sl.), sistematsko istraživanje određenih vrsta objekata (gradine, tumuli), son- dažna iskopavanja i slično. Ne može se reći da nije bilo i da nema i širih problemskih istraživanja. Spomenimo kompleksno i multidisciplinarno proučavanje materijalne i duhovne kulture Ilira, geneze i razvoja ilirskih zajednica, izučavanje indoevropske seobe, municipalnog uređenja i kultova iz antičkog doba, problematiku ranog slaven- skog perioda, izučavanje stećaka i tome slično. Svi navedeni vidovi istraživanja su potrebni i korisni; neki kao pripremni radovi za sistematske zahvate, drugi kao traženje pojedinačnih rješenja, treći se uključuju u širu problematiku. Nema nikakve sumnje da ova posljednja vrsta istraživanja, bez obzira na republičke i pokrajinske granice, pružaju najveće šanse za historijske i druge interpretacije, ali ih limitiraju dva veoma važna faktora: jasni zajednički planovi i odgovarajuća finansijska sredstva. I jedno i drugo nam zasada nedostaje u pravoj mjeri. U tom pravcu (mislim na zajedničko planiranje) bi, međutim, trebalo orijentisati mlade kadrove.

3. Danas imamo prilično velik

broj institucija u kojima je arheologija zastupljena kao jedina ili jedna od naučnih disciplina. To je svakako dobra pojava, ali tako raširena mreža nosi u sebi i neke realne opasnosti od usitnjavanja i parcijalizacije istraživanja. U praksi ovo se često i dešava. Istovremeno se mora konstatovati da je ograničen broj tih ustanova - instituta, muzeja, zavoda - opremljen odgovarajućom tehničkom opremom (pa onda i potrebnim kadrom i bibliotekom) za savremena istraživanja u oblasti arheologije. Evidentno je da se danas ne smiju zapostavljati rezultati pomoćnih arheoloških nauka (u čitavom njihovom spektru) i da savremena metodologija arheoloških istraživanja zahtijeva što više analiza baš tih nauka da bi se moglo doći do pravih rezultata, odnosno do rekonstrukcije života u odredjenom prostoru i odredjenom vremenu. Na tom području naša arheologija još nije dosegla svjetski nivo. Mladje generacije će morati o tome da povedu računa, uključujući i uvođenje kompjuterske obrade novih otkrića, sistematski sakupljene gradje, laboratorijskih analiza i tome slično. Ovo, naravno, ne znači da to nije bila i dužnost starijih generacija arheologa!

4. Arheologija je društvena nauka i ona neminovno dijeli

sudbinu razvoja humanističkih nauka u Jugoslaviji. Kada se kaže da se društvene nauke u našoj zemlji nalaze u nekoj vrsti stagnacije, onda se to za arheologiju može reći samo u jednoj uopćenoj formi. Ogroman prodor tehničkih, pa onda i prirodnih, nauka u svijetu je sigurno jedna od bitnih karakteristika savremenog naučnog procesa. Jugoslavija nije mogla ostati izvan takvih tokova, a to se moralo odraziti na položaj, ugled i razvoj društvenih nauka. Desila se stagnacija. Čini mi se, međutim, da arheologija ne dijeli

do kraja sudbinu nekih drugih humanističkih disciplina. Imam utisak da u posljednje vrijeme raste interes za rezultate arheoloških istraživanja u našoj zemlji, jer ona otkrivaju takve ostatke prošlosti koji izazivaju interes širih slojeva naroda. Kada se ovome dodaju i međunarodne obaveze, a na njih se mora računati, kada se uzme u obzir i postojanje nekoliko generacija relativno dobrih arheologa u zemlji, onda ova nauka drži ipak jedno od značajnih mjesta u okviru društvenih nauka i u oblasti naučne misli u cjelini.

5. Svako ima svoju viziju o razvoju ove nauke. Za mene su to

novi tomovi velikih sintetskih djela (jugoslavenske zemlje u antičko doba, jugoslavenske zemlje u ranom slavenskom periodu), sistematske serije gradje, pregledi dokumentacije za odredjene probleme, izabrane monografije, časopisi sa solidnim prikazima i kritikama, diskusijama i teoretskim pokušajima. Tome treba dodati šira problemska istraživanja na teritoriji čitave Jugoslavije i dobar odnos među jugoslavenskim arheolozima i njihovim generacijama, onakav kakav već i postoji, a koji bi mogao biti i nešto bolji.

Iva Curk

V teoriji su nacionalne, državne in torej tudi jugoslovanska arheologija in republiške arheologije najprej prizadevanja za kar najbolj popolno rekonstrukcijo stare (gospodarske, politične, kulturne...) zgodovine določenih geografskih prostorov ali določenih dogajanj. Poseben pojem postanejo, ko uspešno rešijo katero od specifičnih ali splošnih, vsekakor pa splošno "vznemirljivih", splošno odmevnih vprašanj. V praksi so pa vedno seštevek naravnih nagnjenj, dela in hotenja, pa tudi neuspehov in za-

vestnih ali podzvestnih zaviranj posameznikov, ki so spet bolj ali manj ustrezno izbrani in opravljajo raziskovalno (ali "raziskovalno") delo, kot ga morejo, morajo, znajo ali hočejo. Gotovo so "arheologije" tudi rezultat raznih objektivnih vzrokov, a v to kolesje strokovnjaki težko posegamo, pa ni vredno o njem govoriti.

Uspešnost in kvaliteta posameznih "arheologij" se odraža torej v tem, kako daleč so se približale teoretičnemu cilju. V dejstvu, da je vse vedno spet rezultat posameznih prizadevanj, pa ne vidim nič slabega. Če to prenašam na naše prilike, ne vidim nič slabega v dejstvu, da je "republiška" arheologija rezultat na videz heterogenih prizadevanj, pa tudi ne v tem, da je tako tudi z "jugoslovansko". Narobe se mi pa zdi, da premalokrat "izmerimo daljo in nebeško stran" in vidimo, kje so nevalgične točke, na katerih smo angažirali svetovno strokovno javnost, ter na njih ne gradimo dovolj dalje. Da govorim le o tistem, kar bolje poznam - predolgo traja, da razmislimo, rečemo "še kaj" k Tabuli imperii Romani, Corpusom, Djerdapu, Sirmiju... pa tudi o materialni kulturi emonskih nekropol na primer še nismo sklenili prvega kroga!

Sicer sem pa preveč povezana v dosednji razvoj, da bi mogla reči kaj posebno novega, vsestransko uporabnega in zlasti kaj objektivnega. Naša generacija mora nadaljevati to, kar je začela. Komplementarne naloge so delo kolegov, ki so se vključili v delo pozneje. Tudi k nalogam posameznih organizacij lahko rečem le: Prizadevajmo si, da se kar najbolj približamo definicijam v ustanoviteljskih aktih. Odkritost, volja, poštenost, odgovornost in veselje so in morejo biti edini temelj afirmacije naše in naših arheologij. Vse "arheologije" so hkrati osebne, insti-

tucionalne, republiške in jugoslovanske, svet nas tako meri in ocenjuje (to pa vem iz lastne izkušnje).

Dorde Janković

Pošto se bavim srednjevekovnom arheologijom, moji odgovori na pitanja koja je postavio Arheobiće pre svega u vezi te oblasti arheologije.

1. Smatram da se može govoriti smo o republičkim arheologijama vezanim za pojedina školska središta (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Zadar, Skopje). Zahvaljujući školovanju u različitim sredinama, jedino i dolazi do međusobnih utjecaja ovih središta. Kao zajedničku osobinu vidim jedino zatvaranje u "svoje" časopise, mačehinski odnos prema zajedničkim publikacijama i sl. Ono što spaja je prošlost i jedinstvena kultura na prostoru širem od raznih granica i opštinskih i državnih, odnosno teme koje povezuju arheologe iz različitih sredina, regiona i republika.

2. U poredjenju sa srednjevekovnim arheologijama u susednim zemljama kod nas je stanje vrlo loše, naročito prema istraživanjima u Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Rumuniji i Bugarskoj. Dovoljno je uporediti broj publikacija, monografija. Kod nas se skoro na prste mogu izbrojati iskopavana nalazišta sa grnčarijom iz VII-XII stoleća. Radom na najznačajnijim temama za našu prošlost (doseljavanje Slovena, odnos autohtonih i Slovena, materijalna kultura i privreda VII-XII stoleća, uticaji sa istoka, zapada i drugih naroda) jedva da se neko i bavi. Nije istraživao posebno ni jedan slovenski grad ili prestonica iz vremena do XII stoleća, mada se dobro zna za njihovo postojanje iz istorijskih izvora i mada su nalazišta te vrste poznata u susednim zemljama. Naravno, rezultati su srazmerni ulo-

ženim sredstvima i broju zaposlenih arheologa. Najmanja sredstva se ulažu u istraživanja VII-XII stoleća (barem u istočnom delu zemlje) mada su ta istraživanja prosečno jeftinija; u Beogradu na primer, broj zaposlenih arheologa po oblastima približno je sledeći: praistorija 21, antika 15 i srednji vek 11 arheologa. Isto tako, iako nam zajednička istorija nameće i zajednička istraživanja, takva saradnja ne postoji (područje Bijelobrske kulture, Srbi i Hrvati VII-XI stoleća, oblast republika Srbije i Makedonije u VII-XV stoleću itd.).

3. Uloga ustanova koje se u celini ili delom bave arheologijom, zavisi od svake pojedinačne ustanove. Zavodi za zaštitu, koji imaju najviše moći, srazmerno najmanje čine za zaštitu arheoloških nalazišta i spomenika, kao i za rad na arheologiji. Često se štiti i konzervira neki malo značajan spomenik mlađi od XV stoleća, a neka izuzetna arheološka nalazišta nisu čak ni registrovana u zavodima i postepeno propadaju. Na zaštitu i spasavanje arheoloških nalazišta i spomenika najviše mogu uraditi arheolozi u muzejima, a oni po zakonu imaju najmanje i prava i dužnosti u tom pogledu.

4. Rezultati arheoloških istraživanja malo se i nedosledno pri menjaju u drugim srodnim strukama. Medju razlozima su neobaveštenost, ali često i loše objavljeni rezultati. Bilo bi na obostranu korist organizovati saradnju po zajedničkim temama.

5. Medju svim slovenskim zemljama, naša slovenska arheologija je daleko na poslednjem mestu. Mislím da u svim drugim oblastima daleko bolje stojimo, naročito u praistorijskoj arheologiji, gde spadamo u vodeće. Medjutim, prirodno je da narod, a naročito deca i omladina, pristupa prošlosti (arheologiji) postupno, od

bližeg i razumljivijeg ka dalekom i stranom. Ako shvati srednjevekovnu arheologiju, lakše će razumeti antičko doba, a potom i praistoriju. Odnosno, ukoliko se radi o nastavi u školama, ne sme se sa kamenih sekira ili Rimskog carstva skočiti na, recimo, prvi svetski rat. Ili, kako može laiku izgledati prošlost čovečanstva a posebno naša, kao i različiti kulturni i društveni procesi kroz vreme, ako se zna samo za doba kamene sekire, Ilire i Tračane, antičke tvrdjave, palate, hrastove, mozaike i skulpture, a potom srednjevekovne crkve i tvrdjave iz vremena nadiranja Turaka? Znači nigde nema sudbine njegovog naroda, nema kontinuiteta, nema njega. Potpuno nepoznavanje prošlosti radja kompleksne niže vrednosti u odnosu na narode sa boljom propagandom i različite vrste ispoljavanja nacionalizma. Kao da je sramota biti slovenskog porekla, pa se poreklo traži čak ne u antičkom dobu, već u praistoriji. Na takva pitanja (a više puta sam doživeo u različitim krajevima naše zemlje da ih postavljaju "obični" ljudi) može samo arheologija da odgovori. Neophodne su popularne, polustručne publikacije, dobro opremljene slikama, rekonstrukcijama, kartama, planovima, ali jeftine, koje će prikazati našu prošlost u svim dobima, ali bez republičkih, nacionalnih, lokalnih i drugih strasti i granica - istinito, na osnovu činjenica. To nije posao samo arheologa, već i društveno-političkih zajednica, jer se slične knjige stranih zemalja, luksuzno opremljene, prevode kod nas.

Otežavajuća okolnost napretku naše arheologije svakako je podeljenost unutar regionalnih granica i medju jakim ustanovama, ali i monopoli bilo grupa ljudi bilo nekih ustanova. Takodje, pošto je arheologija kod nas mlada nauka, još uvek ne postoji ravnomerna smena generacija i obnavljanje, te prirodno premeš-

tanje posla i odgovornosti sa generacije na generaciju. Često neko, mada ima najviše želje, volje i radoznalosti, snage da se bavi odredjenim poslovima u arheologiji, i može najviše da da, nema mogućnosti da to i ostvari. Razlozi su u zavisnosti od nekih prethodnih generacija koje imaju moć, svakako i veće iskustvo, ali ne i nove ideje, radoznalost, spremnost za odricanja i terenska istraživanja, što je i prirodno. To nije slučaj samo sa arheologijom. Imam utisak da se zapošljavanje kod nas odvija u talasima, sa dužim vremenskim razmacima, što nije dobro, jer se gubi kontakt medju generacijama.

Za napredak arheologije treba voditi bolju politiku zapošljavanja, bolju podelu posla i odgovornosti, a neophodni su i zajednički projekti i zajedničko nastupanje u odnosu na arheologije susednih zemalja (pre svega srednjovekovna, pa i antička arheologija).

Dimitrije Madas

Poštovane kolege, zahvaljujem što ste me uključili u vašu anketu. Šaljem vam svoje mišljenje - odgovore na postavljena pitanja. S obzirom da sam u ovom mandatu periodu pred sednik Srpskog arheološkog društva izneto mišljenje molim objavite kao moj privatni stav.

1. Danas, nažalost, ne možemo smatrati da postoji definisana i osobena nauka-arheologija koja se organizovano, planski i osmišljeno bavi proučavanjem arheoloških problema na celom jugoslovenskom prostoru. Nepostojanje velikih zajedničkih projekata, čvrste veza, stalnih kontakata izmedju naučnih i stručnih institucija na jugoslovenskom nivou, umnogome onemogućuje i otežava stvaranje koncepta arheološke nauke koja bi imala jugoslovensko obele-

žje. Stoga se na našem prostoru pre može govoriti o republičkim arheologijama koje su usmerene ka reševanju specifičnih problema vezanih za geografske celine a u širem smislu i za republičke teritorije. U organizacionom pogledu takodje su vidljive medjusobne razlike republičkih arheologija pa se i njima u suštini mogu staviti iste zamerke kao i nedefinisanoj jugoslovenskoj arheologiji.

Na drugoj strani, brojni zadivljujući rezultati postignuti u zadnje tri decenije - koji po svome značaju umnogome prevazilaze jugoslovenske i evropske okvire - potvrđuju uverenje o univerzalnoj prirodi arheološke nauke i njenog osnovnog pokretača skrivenog u jedinki-istraživaču od koga polaze i potiču svi naponi za otkrivanje novih saznanja.

2. Stanje u arheološkoj nauci u Jugoslaviji nije zadovoljavajuće kada se ima na umu izvanredno veliki i bogati potencijal arheoloških izvora a relativno dobro kada se posmatra sa aspekta brojnih i složenih teškoća sa kojima je naše društvo sukobljeno.

Teorijski deo arheološke nauke u znatnoj meri zaostaje za praktičnim rezultatima. Utisak je da se još uvek daleko više kopira radi na terenu a znatno manje objavljuju rezultati i rešavaju problemi teorije same nauke. To svakako nije posledica nedovoljnih investicija već stanje povećanog interesovanja današnjih arheologa da kroz praktičan rad istovremeno rešavaju i teorijske probleme. Za ukupne investicije u arheologiji se može reći da su obimne i da umnogome prelaze reālne okvire jednog društva koje se bori sa savremenim ekonomskim teškoćama.

Kadrovski problem u arheologiji je velik i teško rešiv. Nažalost, brojne generacije mladih arheolo-

ga nisu u mogućnosti da rade poslove za koje su školovani jer su kapaciteti institucija koje se bave arheologijom uveliko popunjeni. Na drugoj strani, sasvim je poseban problem koliko i u kojoj meri angažovani, zaposleni arheolozi uspešno obavljaju svoje zadatke.

Organizovana istraživanja su vezana za republičke okvire pa se samo u tom kontekstu mogu posmatrati i ocenjivati. U Srbiji je veoma lep i pozitivan primer ono što se dogodilo u protekle dve decenije na području Djerdapa. Objedinjavanjem gotovo celokupnog potencijala institucija i naučnog i stručnog arheološkog kadra urađjen je "posao ovoga veka" - posao koji je svojim obimom, značajem i rezultatima prevazišao sve dosadašnje radove.

U protekle tri decenije uloga institucija koje se bave arheološkom naukom bila je promenljivog značaja i intenziteta što je svakako posledica društveno-ekonomskih dešavanja u našem društvu u celini. Značaj akademija, instituta i katedri morao bi biti daleko veći pogotovu na teorijskom i ideološkom planu.

U protekloj deceniji naročito je došla do značaja uloga Zavoda za zaštitu spomenika kulture koji su zahvaljujući donekle povoljnijem materijalnom položaju ostvarili znatan uticaj pogotovu na planu rešavanja praktičnih, radnih problema u arheologiji.

U zadnje dve decenije arheološka nauka je zahvaljujući svojim brojnim i izvanrednim otkrićima zauzela veoma povoljan položaj u okviru humanističkih nauka.

Za bolju i uspešniju afirmaciju arheološke nauke potrebno je rešiti brojne sitne probleme koji samo prividno izgledaju velikim. Pre svega, potrebno je obezbediti stalnu, čvrstu materijalnu podršku za rad i istraživanja, potrebna su bolja komuniciranja iz-

medju institucija koje se bave ovom problematikom, koordinacija planova, objedinjavanje i stvaranje velikih zajedničkih projekata, potrebno je obezbediti uslove za blagovremeno i stalno publikovanje rezultata istraživanja...

Budući razvoj arheologije teško je predvideti s obzirom da u velikoj meri zavisi od unutrašnje evolucije naše nauke i snažnog uticaja "svetske" arheologije. Nema jedino nikakve sumnje da će arheologija sve više dobijati na svome značaju i sadržaju i to kroz sve brojnije uključivanje drugih "gravitirajućih" nauka i naučnih disciplina. Arheologija će svakako dobiti status "matične" nauke koje će objedinjavati i interpretirati rezultate brojnih drugih koje danas imaju status egzaktnih kao i onih koje svojim rezultatima dopunjuju sagledavanje čoveka prošlosti.

Zdravko Marić

1. Danas ne možemo razgovarati o jugoslavenskoj arheologiji, samo o republičkim i pokrajinskim arheologijama. Savez arheoloških društava Jugoslavije ujedinjuje manji dio jugoslavenske arheologije, ali se uglavnom materijalno izdržava kako zna i umije a to je previše labilno za bilo kakvo ujedinjavanje naučne teorije i prakse bilo koje nauke.

Republička i pokrajinska arheološka društva uspješno se organizuju sve više i time sve više cijepaju jugoslavensku arheologiju.

Nevjerovatne su razlike po republikama i pokrajinama u izdvajanjima sredstava i u razumijevanju značaja arheologije za bilo koje društvo.

Sada jedno pitanje: šta možemo sada ili prije nazvati saveznim teoretskim ili praktičnim arheolo-

loškim akcijama, vodjenim iz jednog centra uz učešće svih naših republika i pokrajina?

2. Obišao sam u Evropi poveliki broj arheoloških institucija, medju njima i jugoslavenske pa imam pravo izjaviti: Jugoslavija nema niti jednu jedinu arheološku instituciju visokog ranga, sa vrhunskom organizacijom rada, koja zahtijeva drugačiju kvalifikacionu strukturu, suvremene prostorije, najkorisniju opremu, mogućnosti korištenja najnovijih dostignuća drugih nauka, potrebna arheologiji.

Neobično se osjeća da mnogi kolege ne čitaju osnovnu jugoslavensku literaturu. U pravilu svoje nepoznavanje materije dokazuju pogrešnim navodjenjima tekstova kolega i pogrešnim citiranjem.

Vjerojatno bi trebalo osnovnu pažnju posvetiti etničkim pitanjima, naročito u kasnoj praistoriji i helenizmu! Tvrdim da je na jugoslavenskom području živjelo daleko više, naročito malih etnosa, nego što se u jugoslavenskoj literaturi (arheološkoj, historijskoj, etnološkoj i dr.) spominje. Mislim da je to prvi i osnovni zadatak i jugoslavenske i pokrajinskih arheologija. Ako bi se na ovom polju nešto bitno učinilo, to bi i bitno uticalo na sadašnja zbivanja kod nas. Tada bi bilo kod nas mnogo manje potomaka Ilira, vrlo mnogo potomaka raznih, pa i velikih etnosa kao što su Panoni i Tračani itd.

Usput tvrdim da imamo brojne izuzetno sposobne arheologe, koji bi bili isto tako izuzetni i u nekim drugim, ili mnogim, naukama, ali bez izuzetnih uvjeta za rad nitko ne može postati izuzetni naučnik.

Organizovanost istraživanja je šarolika, ovisno o svemu i svačemu i o nekomu.

3. Smatram da je Centar za balka-

nološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti BiH u Sarajevu, na čelu sa Alojzom Bencom, svjesno ili ne, svojim Godišnjakom, i tomovima Praistorije jugoslavenskih zemalja postao jugoslavenska centrala vrhunskih pisane arheologije.

Mislim da zavodi za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, koji djeluju na velikim područjima, već godinama po obimu poslova i kvalitetu radova stoje na čelu u svom domenu rada na području SFRJ. O "tankim" institutima ne želim ovdje pisati.

4. Položaj arheologije unutar društvenih (humanističkih) nauka je prosječan i nestabilan, ovisno o tome koliko su negdje i neka da spretni i moćni arheolozi koji negdje bitno odlučuju.

Na kraju nešto što me niste pitali: Veliki borac za ujedinjavanje jugoslavenske arheologije Jovan Todorović-Đovani je umro. Još ne vidim tko će se tako boriti kao on.

Prijedlog za raspravu o radu starokršćanske sekcije SADJ

Prilikom kongresa, održanog u Zadru 1972. godine, osnovana je na prijedlog kolegije dr. Ivanke Nikolajević starokršćanska sekcija SADJ. Tada je I. Nikolajević izbrana za predsjednika, a na skupštini SADJ u Prilepu 1976. godine predsjednicom je postala dr. Ljudmila Plesničar-Gec. Na kongresu u Mostaru 1980. godine izabran sam i sam za predsjednika te sekcije.

Kroz tih 12 godina postojanja sekcije vrlo je malo učinjeno na polju starokršćanske arheologije. Spomenuo bih da se zalaganjem kolegije I. Nikolajević na IX. Kongresu za starokršćansku arheologiju (Rim, 1975) održao referat koji je imao za cilj da prikaže rezultate arheoloških istraživanja kasnoantičkog doba u Jugoslaviji. Tog zadatka sam se sam nevoljno prihvatio imajući na umu tehničke probleme u pogledu izrade jednog kvalitetnog priloga takve vrste. Da bi se olakšala izrada takvog referata bilo je predviđeno da se prije navedenog kongresa održi jedan jugoslovenski skup posvećen kasnoj antici na kojem je trebalo da dobijem nužni materijal za pripremu referata, ali, na žalost, taj se skup nije održao. Stoga sam bio prisiljen da se obraćam nekim kolegama kako bih dobio potrebne podatke. Neke kolege su se odazivale pozivu na suradnju, ali ih se i veliki broj oglušio, tako da je moj referat bio nepotpun i takav se pojavio u aktima kongresa. Tek godinu dana kasnije, t. j. 1976. Slovensko arheološko društvo organizovalo je simpozij "Zaton antike", uz suradnju SADJ. Referati su objavljeni nekoliko godina kasnije u Arheološkom vestniku. To je do sada jedini skup na kojem su rezimirani rezultati rada u zadnje doba.

Zbog čega je toliko malo učinjeno na tom polju? Smatram da je to rezultat nepovezanosti i loše organiziranosti unutar SADJ.

Naime, Sekcija za starokršćansku arheologiju nema svog članstva, jer je vrlo malo specijalista koji se isključivo bave tom problematikom. Smatram, stoga, da bi antička sekcija morala sadržavati i onu za starokršćansku arheologiju s dvije podsekcije: antičku i kasnoantičku, a da se njihovi programi rada usaglašavaju. Do sada ni u jednom mandatom razdoblju nije nikad bio utvrđen program rada starokršćanske sekcije, pa smatram da bi to trebalo učiniti u ovom trenutku, a verificirati ga prilikom kongresa u Novom Sadu za slijedeće mandatno razdoblje. Taj program bi trebalo, po mom mišljenju, uskladiti s međunarodnim akcijama. Uskoro se, naime, održava kongres za starokršćansku arheologiju, pa bi bilo dobro da se razmisli kako da naša zemlja bude organizirano zastupljena. Taj je kongres bio predviđen za 1985. ali je odgođen za 1986. godinu, a održat će se u Lyonu, Genevi i Val d'Aosti. Na kongresu će se bez sumnje raspravljati o slijedećim kongresima, a uskoro, tačnije 1994. godine pada 100-ta obljetnica održavanja I. Kongresa za starokršćansku arheologiju koji je, kao što je poznato, održan u Splitu na poticaj Frane Bulića, jednog od naših najzaslužnijih istraživača uopće, a posebno na tom polju. Smatram da bi trebalo pokušati prigodom te obljetnice organizirati međunarodni kongres za starokršćansku arheologiju u našoj zemlji. Da bi se to postiglo trebalo bi se dobro pripremiti za kongres u Lyonu, iskazati se novim istraživanjima i referatima na tom kongresu, te zatražiti organizaciju. Prije toga, međutim, trebalo bi prethodno pripremiti teren u zemlji, dobiti suglasnost društveno-političkih organizacija, riješiti problem finansiranja, mogućnosti organiziranja ekskurzija itd.

Zbog svega toga trebalo bi pri-

hvatiti program rada za jedan duži period kojega će se držati predsjedništvo SADJ i u slijedećem mandatu, pa i dalje. Tijekom slijedećih godina (1985-1986) trebalo bi organizirati jedan skup naših arheologa, koji se bave problematikom kasne antike, da se, osim stručne problematike, raspravi i o nastupu na kongresu u Lyonu. Mislim da bi opet trebalo nekoga zadužiti da pripremi referat o rezultatima rada na polju starokršćanske arheologije u Jugoslaviji, što je bilo propušteno na kongresu u Solunu 1980. Tom prigodom valjalo bi razmotriti i o eventualnom kandidiranju za organizaciju kongresa povodom obljetnice njihova održavanja. Kao temu našeg domaćeg simpozija mogao bih predložiti da se raspravlja o arhitekturi i skulpturi tzv. "bosanskih" crkava. Ta tema je znanstveno vrlo važna i, mišljenja sam, nije lokalnog karaktera, kako na prvi pogled izgleda, jer se takvih gradjevina, a i skulpture nailazi na širem području Jugoslavije i relevantna je za većinu republika i pokrajina. O tim crkvama i njihovoj skulpturalnoj dekoraciji postoje vrlo disparatna mišljenja, pa bi bilo vrlo korisno kada bi se o tome raspravljalo u širem sastavu. Mogle bi se predložiti i neke druge teme koje se mogu kasnije realizirati, kao na primjer ona o kršćanskoj topografiji antičkih provincija jugoslavenskih prostora. Za dobivanje organizacije međunarodnih kongresa nužno je organiziranje nacionalnih kongresa, pa se njima mora posvetiti dužna pažnja.

Na kraju se ispričavam što prijedloge za rad starokršćanske sekcije iznosim pismeno. Do sada, naime, bilo mi je vrlo teško sudjelovati u radu predsjedništva SADJ. Glavni razlog tome su moji osobni problemi. U protekle 4 godine dva puta sam mi-

Predlog za ustanovitev sekcije za teoretsko arheologijo in informatiko

jenjao radno mesto. Najprije sam u rujnu 1980. godine prihvatio dužnost direktora Arheološkog muzeja u Splitu, a u prosincu 1982. godine izabran sam za profesora klasične i starokršćanske arheologije na Filozofskom fakultetu u Zadru. Kako su obje te dužnosti iziskivale velike i raznolike angažmane morao sam reducirati neke druge, među njima i rad u predsjedništvu SADJ. K tom sam imao i brojne privatne probleme koji mi nisu dozvoljavali duže odsustvovanje iz Splita. U budućnosti, nadam se, bit ću više u mogućnosti da suradjujem.

Nenad Cambi

IO SAD je sklenil predlagati Skupščini ZADJ ustanovitev sekcije za teoretsko arheologijo in informatiko. Tu podajamo programsko skico sekcije.

Izhajamo iz postavke, da je osnovna funkcija arheologije kot znanosti proizvajanje novega znanja. Če se v arheologiji že zaradi očitnosti "odkritja" (najdba, izkopavanje) predstava o proizvajanju novega znanja z mehanskim širjenjem podatkovne baze zadržuje lažje kot v večini drugih strok (ideja o "dopolnjevanju slike", o "mozaiku"), pa je danes vendarle močno prisotna zavest o ključni vlogi osnovnih konceptov, taksonomij, splošnih teorij in stroge raziskovalne logike v tem procesu. Zdi se torej umestno, da ZADJ dobi sekcijo, ki se bo ukvarjala s problemi razvoja vsej vedi skupnega in za vedo vsaj deloma specifičnega instrumentarija znanstvene produkcije.

Sekcija bi imela na skrbi tri medsebojno deloma povezane skupine problemov: teorijo, informatiko in specifično arheološke tehnike.

1. Trajen nasledek teoretskih gibanj 60 in 70 let je spoznanje, da znanost/stroko bolj kot predmet sam določajo izhodiščni, predmet opredeljujoči in ureja-joči koncepti, da je mogoč različen izbor enot opazovanja znotraj predmeta, da so razlike med znanstvenimi populacijami zato legitimne ter da je razumevanje teh razlik osvobajajoče in inspirativno.

Tako lahko kot smiselno nalogo sekcije opredelimo skrb za maksimalen pretok informacij o teoretsko zanimivih novostih v arheologiji: skrb za dotok in recenziranje knjig, za prevode, pregledne in kritične predstavitve posameznih smeri in šol, organiziranje in vzpodbujanje razprave, vabila ključnim pre-

davateljem, vključevanje v mednarodne interesne skupine, predlaganje aplikacije perspektivnih teoretskih novosti in njihovo uvajanje v pedagoški proces.

Nekateri koraki so storjeni: reviji Dometi in Arheo sta kar se da odprti takšnim tendencam (objave tekstov nove ameriške arheologije, Klejnovi Panorame teoretske arheologije, predstavitve zgodnjega Binforda, Merhardtove šole, epistemoloških osnov "znanstvene" arheologije...); arheološki oddelek ljubljanske univerze je pripravil program obiskov; odmevi teoretskih gibanj so vidni v posameznih študijah in projektih (tudi v sodelovanju s tujimi centri).

2. Urejevanje podatkov, njihova dostopnost in manipulativnost, je ena od pomembnih preokupacij vede. V Jugoslaviji je v okviru posameznih dokumentacijskih sistemov predviden prehod na mehansko obdelavo, nastajajo pa tudi prve računalniške banke podatkov in opravljene so bile posamezne študije z računalniško obdelavo relativno obsežnih podatkovnih baz. Kadrovska in investicijska zahtevnost, problemi enotnega dokumentacijskega sistema, kompatibilnosti računalniških sistemov, vključevanja v mednarodne informacijske sisteme itd. zahtevajo dobro pripravo in usklajeno nastopanje. Arheologija se mora odločiti, kako se hoče vključiti in si mora nato izboriti mesto v razvijajočem se informacijskem sistemu.

Smiselna naloga sekcije bi torej lahko bila zasledovanje in posredovanje informacij o izkušnjah ter povezovanje z vodilnimi centri in strokovnjaki v svetu, organiziranje razprav na to temo, uveljavljanje interesa oziroma potrebe arheologije za vključevanje v informacijske sisteme (preko družbenopolitičnih in

Prijedlog za izradu višejezičnog, nacionalnog, arheološkog riječnika

razvojnih organizacij), usklađivanje konkretnih načrtov in možnosti v jugoslovanskem prostoru.

3. Tretje pomembno področje, ki ga ZADJ s svojimi sekcijami po obdobjih ne pokriva, zasluži pa po našem mnenju posebno pozornost in zahteva usklajen razvoj, so "specifično arheološke tehnike", kar je le pogojno ustrezen termin, ki naj vključi široko področje medsebojno povezanih od terenskih raziskovalnih in dokumentacijskih tehnik preko drugih dokumentacijskih in analitičnih tehnik pa vse do problemov takoimenovane neartefaktna arheologije.

Mnoge teme, ki jih pokriva tako opredeljeno področje dejavnosti, so doživele pomemben razvoj v nekaterih institucijah oziroma centrih ali republikah. Vloga sekcije bi bila v tem, da bi skrbela za prenos informacij in izkušenj, predlagala unificiranje standardov in skušala podpirati razvoj deficitarnih področij - s sestanki in posvetovanji po strogo omejenih temah. Glede "neartefaktna" arheologije bi sekcija med arheologi vzpodbujala razgovore o možnosti usklajenega razvoja arheologije človeka in okolja, razvoja neposrednih datacijskih metod in študija starih tehnologij ter skušala skozi ustrezne stike izven arheološke vede vplivati na ustvarjanje interesa in okoliščin za tak razvoj.

Božidar Slapšak

Analizom mnogobrojnih definicij arheologije moglo bi se dokazati da su one rezultat različitih definiranja ipak jedne temeljne fakture kojoj razne znanstvene discipline i različiti pristupi pridaju i različita značenja.

Aktualiziranje pitanja o samom pojmu i definiciji i/ili redefiniciji te znanstvene discipline u posljednjih godina dobar je podsticaj i za razmišljanje o izradi terminološkog rječnika toga područja.

Ako je arheologija danas dosegla nivo na kojem recimo ne može biti realne komunikacije bez jedinstvenog terminološkog rječnika odnosno tezaurusa (radi neujednačenosti jezika u arheologiji čak i u zemljama s bogatom arheološkom tradicijom i izrazito razvijenom i teorijom i praksom) za objašnjenje stručnih pojmova u okviru vlastitih teorijskih i praktičnih zadataka, ukazuje i na potrebu uvođenja suvremene metodologije kao i instrumenata njezina provodjenja putem specifičnog rječnika arheoloških pojmova.

Obrada, sistematizacija, metodologija i klasifikacija arheoloških riječi (pojmova) treba biti i sponom u stvaranju jedinstvenog nacionalnog informacijskog i komunikacijskog sistema za arheologiju unutar kulture našeg područja.

Dosadašnji rad u okviru Instituta za arheologiju Znanstveno raziskovalnog centra SAZU u Ljubljani, gdje se već od 1950. godine prikuplja gradnja za izradu arheološkog rječnika i intenzivira 1983. godine, temelj je i prijedloga za izradu nacionalnog višejezičnog rječnika ove discipline.

Dosadašnji rad na Arheološkom rječniku upućuje na to da je problematika informacijsko-komunikacijskog sistema za arheo-

logiju, unutar zamišljenog i tek dijelom ostvarenog takvog sistema na kulturu, usamljeni medjaš na polju, temeljna kategorija što je 50-tih godina pokušala odrediti mjesto arheologije u novim koordinatama koje tada nisu mogle otkriti (ili usglasiti) različite interpretacije pojmova korištenih u arheologiji.

U okvirima i dimenzijama misaonog horizonta razvoj informacijskih znanosti i izmjene u toj djelatnosti imaju jedno od tumačenja i u teoriji eksponencijalnog rasta i nasuprot teoriju o divergentnom razvoju u odnosu naprimjerice zaštitu spomenika kulture, muzejsku djelatnost, zaštitu prirode i dr.

Divergentnost razvoja informacijsko dokumentacijskih cjelina nije se teorijski obrazlagala već je bila praktična posljedica nemogućnosti da se ostale djelatnosti uklope u teoriju o eksponencijalnom rastu.

Humanističke znanosti - pa tako i arheologija, teško da su mogle pristati uz ideje jednolinijskog razvoja. Tako se dogodilo da je muzejska djelatnost (sa svim zastupljenim znanstvenim disciplinama) ostala po strani od informacijske ekspanzije što nije ni nejasno ni neobjašnjivo. Još prije nego što se informacijska znanost pojavila na pozornici znanstvene misli, antropolozi i etnolozi napustili su ideje o jednolinijskom razvoju kulture, potom i ideje univerzalne evolucije, a počeli su se sve više baviti višelinij-skom evolucijom kako bi pojasnili kulturne promjene i razvoj kulture.

Nastojanje koherentne nacionalne infrastrukture za kulturu (pa time i unutar ovoga sistema i za arheologiju) stvara velike poteškoće u definiranju zajedničkog

interesa i potreba za budući informacijski sistem u arheologiji.

Svijest da Arheološki rječnik treba dati jednu novu kvalitetu u dosizanju informacijske strukture, relevantne za cijelu zemlju, tek je, i ipak, tu i tamo prisutna. Medjutim, izrada konzistentnog i funkcionalnog Arheološkog rječnika postat će u vrlo doglednoj budućnosti parametar i za procjenu vrijednosti pojedinih izvora arheoloških informacija, izradu standarda i dr.

Namijenjen prvenstveno potrebama arheološke struke, s planiranim uključivanjem arheologiji srodnih i u njezinim okvirima korištenih disciplina, korištenjem čvrstih kriterija za dalji razvoj i izradu toga rječnika ti kriteriji neće biti, nito to mogu, determinirani samo na jednom nivou i jednostrukim podacima već će trebati koristiti slijedeće kriterije:

1. stupanj potpunosti pojmova,
2. terminološka cjelovitost (uključivanje svih relevantnih sinonima),
3. razvijanje rječnika - jasno i korisno za selektiranje određenih pojmova,
4. recenzija arheoloških pojmova, koju će obavljati stručnjaci za pojedina područja.

U dosadašnjem, agilnom radu inicijatora mogućeg nacionalnog projekta rječnika Inštituta za arheologiju ZRC SAZU i SADJ-e, od studenog 1983. godine kada je znanstveni savjet osnovao komisiju za terminologiju s predsjednikom dr. Marijanom Slabeom (Republički zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Ljubljane) i članovima: dr. Aleksander Jeločnik, Numizmatički kabinet Narodnog muzeja iz Ljubljane; dr. Timotej Knific, Arheološki oddelek Filozofske fakultete, Ljubljana; dr. Janez Dular, Inštitut za arheologiju ZRC SAZU i Andreja Dolenc, Inštitut za

arheologiju ZRC SAZU, koja počem od 1983. godine radi isključivo na poslovima terminološkog rječnika, stečena su i prva iskustva komparirana s međunarodnom praksom i rječnicima istog usmjerenja i definiran je program daljega rada na rječniku slovenskih arheoloških pojmova.

Tim programom se naglašava da rječnik ne smije biti samo teorijskog već i praktičnog karaktera; prvo će se obradljivati materijalna kultura - novac, nakit, orudje, oružje i posudje i to u vremenskom razdoblju od paleolita do zaključno 11. stoljeća; primjenit će se načela leksikona u obradi; pojmove će dopunjavati slikovni prilozi; sastav pojma/riječi sadržavat će slijedeće odrednice:

- a) sonovni pojam - glavna riječ (skupni pojam),
- b) skupine, podskupine - usmeravajući pojam (pojam tumač),
- c) pojedinačni tipovi (vrste) - pojam koji služi za obrazloženje (kazalo).

Radni pristup je abecedni i tematski, od pojmova "nižeg stupnja" preko širih pojmova do onih "višeg stupnja"; suglasnost o opsegu pojmova i o prioritetima unutar područja davat će Komisija za terminologiju uz sudjelovanje vanjskih suradnika za pojedina područja.

Budući da je rad komisije za terminologiju dosegao viši stupanj dogovoreno je da se organizira rad po 5 podskupina za područje materijalne kulture koje će djelovati samostajno i o radu izvještavati Komisiju za terminologiju, time da će organizacijsku i tehničku stranu projekta voditi Inštitut za arheologiju.

Predloženi su slijedeći suradnici po podskupinama:

Novac: P.Kos; Nakit: J.Horvat,

I.Rajterič-Sivec, B.Teržan (T.Knez); Posuđe: Lj.Plesničar, J.Puš (D.Breščak, I.Mikl-Curk, A.Pleterski); Oružje: D.Božič, B.Slapšak; Orudje: D.Božič, S.Ciglencečki (D.Svoljšak, Šprajc).

Kao jedan od prioritetnih problema u radu jest definiranje kriterija za selekciju pojmova pri prikupljanju i obradi, olakšano činjenicom da Inštitut za arheologiju ima bogatu dokumentacijsku podlogu sukladno radu u slijedu od 34 godine, primjere mogućih pristupa iz strane i domaće literature i prakse; mogućnost komparacije s takovim rječnicima, kojih je inače i u svijetu malo broj. Kao rječnik specifičnih pojmova izraženih prirodnim jezikom, u daljoj fazi bit će potrebno uključiti i stručnjake koji se bave poslovima postavljanja rječnika dakle uz arheologe i lingviste, dokumentariste, kulturologe, antropologe i dr. te primjetiti interdisciplinarni pristup. Arheološki rječnik očigledno nije ekvivalent prirodnom jeziku jer prirodni jezik može imati više značenja za jednu riječ ili pojam dok bi rječnik tezaurs trebao imati selekciju i fiksiranje specijalnih značenja pojedine riječi/pojma u specijalnom području. Stoga jedna od odluka mora biti i u načelnom pristupu izradi višejezičnog rječnika - da li je to tezaurs ili dio govornog jezika.

Pragmatičan pristup koji dominira misli da će se ta nova kvaliteta postići prostom akumulacijom postojećih podataka u jedan centar za koordiniranje izrade i izdavanje rječnika mora već u svom početnom pristupu biti eliminiran. Iskustva s primjenom pojmova iz rječnika i njegove dosege u teorijskom smislu. Iskustva u korištenju Numizmatičkog rječnika (tiskanog u šapirografskoj tehnici) 60-tih godina u Muzejskom dokumentacionom cen-

tru u suradnji s Hrvatskim numizmatičkim društvom) koji sadrži 1.192 natuknice s paralelnim definicijama iz numizmatike, epigrafike, arheologije, bibliografije i dr. samo potvrđuju i ukazuju na potrebu izrade usko specijaliziranih rječnika za pojedine struke i područja unutar humanističkih i prirodoslovnih znanosti.

U okviru opsežnog izdanja *Glossarium Archaeologicum*, autora Konrada Jażdževslog, u izd. Međunarodne sekcije za pre- i protohistoriju 1965. godine prezentiran je u okvirima 25 evropskih jezika bogati fundus arheoloških pojmova u okviru kojih je uključen i slovenski te srpsko-hrvatski. Suradnici na tom projektu bili su i Josip Korošec i Franc Stare.

Za izradu rječnika ove vrste preporuča se pridržavanje vodećih principa i pravila normiranih na međunarodnoj razini, posebno na dosljednoj primjeni standardiziranih pravila za struktuiranje i formiranje pojmova, odredjenje mehanizma koordinacije u daljem radu i definiranje postupka koji će omogućiti kontrolu i dopunjavanje rječnika.

Uz osnovnu artikulaciju i interpretaciju Arheološkog rječnika, koju je prezentirao Inštitut za arheologiju iz Ljubljane, čini se da se po logici stvari nameće nekoliko zadataka na kojima bi trebalo da suradjuju stručnjaci-arheologi svih republika i pokrajina. Instrumentarij kojim rad valja struktuirati i ponajprije konstituirati uključit će vjerojatno suradnju istraživačkih ustanova s područja kulture, ponajprije arheoloških muzeja i instituta, kao i suradnju osoba koje rade na dotičnom području. Ta će suradnja biti nužna, ne samo radi pomoći stručnjacima pri izboru pojmova i definicije usvojene terminologije nego i za određivanje kategori-

ja arheoloških riječi i pojmova što će ih prikupljati i prenositi radne grupe.

Konceptualna podloga za praktično organiziranje i buduće korištenje Rječnika postoji kao i volja za suradnjom ustupanjem do sada obradjenog fundusa arheoloških pojmova u okviru Komisije za terminologiju Inštituta za arheologiju ZRC SAZU.

Budući da je Jugoslavija multinacionalna zajednica s odgovarajućim brojem jezika iste važnosti, izrada nacionalnog višjezičnog arheološkog rječnika bit će i značajan doprinos i ujednačavanju ne samo informacijsko dokumentacijske djelatnosti u području arheologije u nas već i utvrđivanju standardiziranih riječi i pojmova, eliminiranje proizvoljne terminologije koja je prije osnov nerazumijevanja nego komunikacije.

Način koordinacije rada na izradi takova rječnika valja dogovoriti na ovom Kongresu uz definiranje procedure a njegovu izradu uz zagovaranje izrade rječnika kao zajedničkog zadatka značajnog i za republičku i međurepubličku suradnju.

Predloženo da se formira radna grupa u okviru koje će biti stručnjaci iz muzeja, instituta i zavoda pojedinih Republika i Pokrajina i stručnjaci za pojedina područja u arheologiji, za svaku jezičnu varijantu posebno, a slijedeći primjer dosadašnjeg rada u Sloveniji da u radnoj grupi budu stručnjaci za pet citiranih područja iz materijalne kulture; da se koristi gradnja koju je pripremio Inštitut za arheologiju i da se i nadalje usko suradjuje s njihovom radnom grupom. Rad na dopuni i korekciji trebao bi se odvijati na regularnim sastancima, najmanje dva puta godišnje, kojima bi prisustvovali predstavnici ovdje nominiranih radnih grupa.

Nosilac projekta bio bi Savez arheoloških društava Jugoslavije a koordinator i voditelj Muzejski dokumentacioni centar iz Zagreba, uz uvjet da se za projekt osiguraju sredstva na jugoslovenskom nivou za rad radnih grupa i Muzejskog dokumentacionog centra. Prijedlog da Muzejski dokumentacioni centar bude voditelj cjelokupna projekta iniciran je na sjednici Predsjedništva SADJ imajući u vidu područje djelovanja i stručnog usmjerenja te institucije i napore obzirom na praktična iskustva u postavljanju rječnika budući da je taj Centar od 1979. godine aktivno uključen u izradu višjezičnog Muzeološkog rječnika za hrvatsko-srpski jezik u okviru projekta Međunarodnog ICOM-ovog komiteta za dokumentaciju (CIDOC-a) i Inštituta za muzeologiju iz Budimpešte, te Dokumentacijskog centra ICOM-a iz Pariza. Već je tiskano 4. izdanje toga rječnika naslova *Dictionary of Museum Terminology* na 9 paralelnih jezika a do 1986. godine planirano je uključivanje daljih jezičnih područja, ukupno planirano 26 jezika. Primarna funkcija Arheološkog rječnika bit će da predloži arheološki jezik odnosno instrument za procesiranje informacija sadržanih u literaturi, dokumentima, komunikaciji, koji će koristiti i u obrazovanju i istovremeno služiti i kao stimulans za obogaćenje arheološke teorije i prakse, temeljene na vlastitom nacionalnom arheološkom iskustvu.

Sekundarnu funkciju toga rječnika nalazimo u njegovoj ulozi promotora razumijevanja i komunikacije putem identificiranja područja od zajedničkog interesa na nacionalnom nivou, prezentiranjem putem svojih riječi i gustom mrežom semantičkog područja. Razloge i opravdanja za ovakovu međurepubličku suradnju nameće i sama arheološka praksa, kao i stvarna činjenica da na

DRUŠTVO

Arheološko društvo Slovenije v letu 83-84

teorijskom planu ne raspolažemo sa spoznajom koja bi nam omogućila jasno preciziranje arheološkog rječnika, što znači da je ovo istraživanje i rad istodobno izazovno koliko i problematično u pogledu adekvatne metodologije.

Branka Šulc

- The Penguin Dictionary of Archaeology, W. Bray and D. Tramp, 1970, 1978.
- Glossarium Archaeologicum, Konrad Jażdżewski, Union Internationale des Sciences preet Protohistoriques, ed. Editions Scientifiques de Pologne, Warszawa; subvencija Unesco-a za štampanje 1965.
- Dizionari terminologici, Materiali dell'età del Bronzo finale e Ambientali. Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione, Centro di, Firenze 1980.
- Jewett, D.F., 1983 A glossary for recording the condition of an artifact. Ottawa, Ont.; National Museums of Canada. Canadian Heritage Information Network.
- Champion, S. 1980. A dictionary of terms and techniques in archaeology. Oxford; Phaidon Press Ltd.
- Seitzer, D. 1978. Problems and principles of classification in archaeology. *Helinium*, 1978, XVIII, 3-33.
- Rečnik grčke i rimske mitologije, Sabina Osvald, prijevod, V. Karadžić, Beograd, 1980.
- Rečnik grčkih i latinskih pisaca antike i srednjeg veka, 1984, prijevod - V. Karadžić, Beograd.
- U pripremi: Vojislav J. Djurić, SANU projekt - Rečnik srpskih spomenika.
- Terminološki slovar likovne umetnosti, Ljubljana, SAZU.
- Dictionarium Museologicum, CIDOC-ICOM, 4. izdanje 1984. 9 jezika.

Predsednikovo poročilo, prebrano na skupščini SAD v Ljubljani

Iztekaajoči se štiriletni mandat predsednika in IO SAD je dobra prilika za pregled opravljenega dela, za kritično oceno in, kolikor je kaj takega vmes, tudi za pohvalo. Najbolj preprosto je seveda z drobnjakarskim naštevanjem kopice drobnih in manj drobnih opravil napraviti na članstvo SAD vtis delavnosti in prizadevnosti tako predsednika SAD kot njegovega izvršnega odbora, pa tako manj tankočutne poslušalce tudi že kar zadovoljiti. Prav kritični v našem društvu, po stari in dobri slovenski navadi, tudi nismo, zagrizenih kritikantov pa še tako zvičajno napisano poročilo nikdar popolnoma ne zadovolji.

O delu SAD in njegovih teles so bila sproti objavljana poročila v naši reviji ARHEO (Arheološka poročila): 1981 v Arheo 1, 67 in v Arheo 2, 77 ss; 1982 v Arheo 3, 72 ss; 1983 v Arheo 4.

V prvem polletju 1984 se je dejavnost društva zgostila v dvoje prireditev - v okroglo mizo o arheološkem spomeniku in okolju ter v predstavitev arheoloških raziskovanj leta 1983. Okroglo mizo o arheološkem spomeniku in okolju (10.1.1984, vodja dr. M. Slabe) smo izvedli v Cankarjevem domu, kjer smo bili širokogrudno sprejeti in kvalitetno postreženi, s pomočjo njihovega reklamnega aparata pa je bila ta naša prireditev tudi dobro predstavljena javnosti. Predstavitev arheoloških raziskovanj v letu 1983 (9. marec 1984) ni izstopala iz že utečenih okvirov.

Zadnje mesece pred skupščino SAD nas je razživel tudi vprašalnik, namenjen predvsem zbiranju podatkov za ovrednotenje položaja in vloge arheologije v naši (sodobni?) družbi, ki naj bi služili dr. Ž. Rapaniću za pripravo

referata o tej temi na 12. kongresu ZADJ v Novem Sadu. Z nekaj dodatnimi vprašanji pa smo uspešno nabrali zanimive in povedne podatke o naši raziskovalni dejavnosti. Le majhen drobec iz te podatkovne kopice je bil objavljen v uvodniku B. Djurića v Arheo 4 (1984) 3.

Arheološko društvo Slovenije v letu 1984-85

Skupščina SAD Celje, 22.-23.10.1985

SAD ima 104 člane (22.10.1985)

Izvršni odbor SAD v sestavi:

Drago Svoljšak, Goriški muzej, predsednik 9:9
Miha Budja, Arheološki oddenek FF, tajnik 9:5
Milan Sagadin, Zavod za spomeniško varstvo Kranj, blagajnik 9:6
Dragan Božič, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, član 9:6
Neva Orel-Trampuž, Narodni muzej, članica 9:5
Dr.Ljudmila Plesničar, Mestni muzej, članica 9:0
Dr.Marijan Slabe, Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, član 9:1
Marjana Tomanič-Jevremov, Pokrajinski muzej Ptuj, članica 9:3
Matej Župančič, Pokrajinski muzej Koper, član 9:4
Biba Teržan, predsednica prazgodovinske sekcije 9:5
Dr.Iva Curk, predsednica antične sekcije 9:5
Dr.Vinko Šribar, predsednik zgodnje-srednjeveške sekcije 9:6
Dr.Božidar Slapšak, urednik ARHEO 9:4 (Študenti arheologije niso imenovali svojega predstavnika v IO SAD).

se je v obdobju med obema skupščinama sestel devetkrat (9), vedno v prostorih Inštituta za arheologijo ZRC SAZU; to gostoljubje omogoča društvu normalno delovanje. Udeležba na sejah IO je bila 50,4 odstotna (številke ob sestavi IO pomenijo : 9 - število sej, drugo udeležbo na sejah; M. Tomanič-Jevremov je bilo dolgo bolna).

IO SAD je razpravljajal in pripravljajal programe dela SAD (1985, 1986), o prenosu sedeža Zveze arheoloških društev Jugoslavije v Slovenijo, o udeležbi predavateljev na kongresu ZADJ v Novem Sadu oktobra 1984, o pripravah kolokvija o bronasti dobi v Sloveniji, o predstavitvi raziskovanj (vprašalnik), o Arheu in Arheološkem vestniku (stroški, cena), o delovnem mestu arheologa v Kočevju, skupščini SAD v Celju, ob-

veznostih do ZADJ, ekskurziji v Toscano (Italija), novih članih SAD, o udeležbi članov IO SAD na sejah različnih republiških organizacij (SZDL, Komite za kulturo, Kulturna skupnost, Raziskovalna skupnost) in skrbel za obveščanje članov (Arheološka obvestila 1-7/85).

Predavanja:

dr.N.Tasič, Migracije stepskih ljudstev
dr.Vinko Šribar, Langobardski limes
Sun Dehai, Grobnica princa Lin Shenga
dr.M.Kandler, Carnuntum
V.Kolšek, Novejša odkritja v Celju
D.Pirkmajer, Kelti iz Slatine
A.Vogrin, Izvajanje zakona o varstvu naravne in kulturne dediščine na celjskem področju
dr.T.Bregant, inž.arh.D.Kramberger, Celjski grad

Sekcije:

Prazgodovinska sekcija (predsednica B.Teržan) se je sestala dvakrat (15.11.1984 in 5.6.1985). Obakrat je obravnavala temo kolokvij o bronasti dobi v Sloveniji. Izbrane so bile teme predavanj in predavatelji, določena sta bila kraj (Lendava) in čas kolokvija (november 1986). Priprave kolokvija vodi odbor v sestavi: B.Teržan (predsednica), dr.S.Gabrovec, D.Svoljšak, I.Savel-Horvat, N.Orel-Trampuž, M.Guštin, I.Puš, D.Božič, M.Tomanič-Jevremov, M.Budja. PoRS 10 zagotavlja sredstva za pripravo predavanj. Med kolokvijem bo Narodni muzej pripravil razstavo o bronasti dobi v Sloveniji. Priprave vodi N.Orel-Trampuž. Lokalna razstava bo prirejena v Lendavi (D. Lakoš). Kolokvij bo mednaroden, tisk predavanj prevzame Arheološki vestnik. Udeležba: 15 do 20 članov SAD. Kraj: soba 04, FF.

Antična sekcija (predsednica dr. Iva Curk) je predlagala in tudi izpeljala srečanje, na katerem so udeleženci različnih mednarodnih kongresov in simpozijev poročali o teh prireditvah, po-

sebej o novostih o antični arheologiji ter o prispevkih jugoslovanskih in slovenskih udeležencev. Sestanek je imela sekcija v Narodnem muzeju (Čitalnica), 13.2.1985. Udeležba: 21 članov SAD.

Zgodnje-srednjeveška sekcija (predsednik dr.V.Šribar) je poleg pogovora o delovnem programu (težišče dela naj bi bilo v pripravah na razstavo o zgodnjem srednjem veku v Jugoslaviji, 1990) izvedla še predavanje dr.V.Šribarja o langobardskem limesu (Narodni muzej, 17.4.1985, okoli 30 udeležencev, članov SAD in drugih strok).

ARHEOLOŠKA RAZISKOVANJA V L. 84 (27.3.1985, udeležba 40-50 članov SAD) po formalni plati ne predstavlja več težjega zalogaja, ustaljena sta njen termin (marec) in prostor (dvorana SAZU). Kaže, da so se nanjo privadili poročevalci in poslušalci. Letošnja izjemno dobra udeležba pa je morda še dodatno potrdilo o potrebnosti takega vsakoletnega srečanja. Po vsebinski plati se predstavitev še vedno brusi, sem in tja je še nekaj pomanjkljivosti, v predstavitev posameznih odkritij je še preveč opisnosti in premalo problematike (očitno ni preprosto ločevanje zrnja od plevla). Temeljna novost (predlagal jo je dr.A.Pleterski) je bila letos ločitev terenskih raziskav od teoretičnih, za slednje pa dogovorjena predstavitev v krajših časovnih presledkih (npr. mesečno). Prva v tej "seriji" teoretičnih raziskav je bila predstavitev langobardskega limesa (dr.V.Šribar). Spodbuden začetek pa ni imel enakovrednega nadaljevanja. Na predstavitvi terenskih del je nastopilo 16 predavateljev, ki so predstavili naslednja najdišča:

I.Turk, Divje babe I in II (P)
M.Budja, Moverna vas (P)
dr.F.Leben, Mala Triglavca (P)
Trhlovca (p)

M.Jerman, Ajdovska jama (p)

M.Župančič, Predloka (A)

B.Žbona-Trkman, Loke (A)

D.Breščak, Verdun (A)

Ostrog pri Šentjerneju (A)
Vel.Videm pri Šentrupertu
(sr. vek)

dr.T.Knific, dr.A.Pleterski, M.Sagadin,
Blejski kot (P, A, ZSV)

dr.V.Šribar, Otok pri Dobravi (sr.vek)

B.Križ, Valična vas (P)

N.Osmuk, Ajdovščina (A)
Povir (A)

I.Tušek, Ptuj (A)

M.Strmčnik, Slovenska Bistrica (A)

M.Sagadin, Kranj - župna cerkev (ZSV)
Gorišca nad Moravčami (P)

T.Knific, Podvodna arheologija

S.Ciglenečki, Arheološka topografija
Slovenije

Uvodni pregled arheoloških raziskovanja (D.Svoljšak) je temeljil na rezultatih vprašalnika, ki ga je SAD posredovalo 70 članom in prejelo 28 odgovorov (40 %). Z vprašalnikom je SAD želelo zbrati podatke o zaposlenosti, o izkopavanjih in kabinetnih raziskavah, o razstavah, finančnih virih in bibliografiji. Kljub slabemu odzivu so zbrani rezultati, dopolnjeni iz drugih virov, zanimivi in kažejo na širok razpon delovanja slovenskih arheologov.

V Sloveniji je bilo v tem obdobju zaposlenih 66 arheologov, od tega 54 v čisti stroki, 12 pa pri drugačnih delih (knjižnice, dokumentacija, druge stroke); v 17 muzejih je zaposlenih 34 arheologov (27 v stroki, 2 stažista, 4 drugačna opravila, 1 nadomeščanje), v 8 zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine oziroma zavodih za spomeniško varstvo 14 (2 direktorja, 1 dokumentarist), na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU 11 (7 raziskovalcev, 1 risar, 1 dokumentarist, 1 bibliotekar, 1 nadomeščanje), na Arheološkem oddelku Filozofske fakultete 8 (6 fakultetnih učiteljev, 1 laborant, 1 bibliotekar). Upokojeni so trije arheologi. Razmerje Ljubljana: "provinca" je 38:29, v doktoratih

znanosti 17:0.

V letu 1984 je bilo izvedenih 41 terenskih raziskovanj in sondiranj, od tega 15 na prazgodovinskih najdiščih (sistematičnih 10, zaščitnih 5), na antičnih 18 (5: 13), na zgodnesrednjeveških 4 (3:1) in na srednjeveških 3. Med terenska dela vsekakor štejeta še podvodna arheologija in temeljno arheološko opravilo - topografija. Za raziskovalno dejavnost so sredstva prispevali Raziskovalna skupnost Slovenije, Posebna raziskovalna skupnost (PoRS 10), občinske raziskovalne in kulturne skupnosti, Kulturna skupnost Slovenije, nekatera raziskovanja in druga arheološka dela pa so bila poravnana iz drugih virov (npr. investitorji). Po zelo nepopolnih podatkih je bilo samo za raziskovalno dejavnost porabljenih okoli 10 milijonov din (samo materialni stroški, brez OD in drugih, na redno dejavnost vezanih stroškov), in sicer iz PoRS 10 3.600.000 din, iz občinskih virov okoli 2.800.000 din, KSS okoli 600.000 din, RSS okoli 600.000 din, iz drugih virov pa približno 1.500.000 din.

Predstavitev arheoloških raziskovanj 1984 je popestrilo predvajanje filma o izkopavanjih v jami Divje babe (avtor N.Križnar).

12. KONGRES ZVEZE ARHEOLOŠKIH DRUŠTEV JUGOSLAVIJE, NOVI SAD

Kongres je izvedlo Arheološko društvo Vojvodine, kamor je bil v obdobju med kongresoma v Mostarju in Novem Sadu prenešen sedež Zveze (predsednik dr.Predrag Medović). Med 167 udeleženci (prijavljenimi) je kongresu prisostvovalo 18 Slovencev.

Kongresna tema je bila Obrambni sistemi od prazgodovine do srednjega veka. Izbor referatov in koreferatov so organizatorji kongresa prepustili republiškimi in pokrajinskimi društvom.

Na plenarnem zasedanju kongresa sta predavala dr.S.Gabrovec in dr.J.Šašel, vsi drugi slovenski predavatelji pa v sekcijah (prazgodovinski, antični in zgodnesrednjeveški). Slovenska predavanja:

dr.S.Gabrovec, Obrambni sistemi v prazgodovini severozahodnega dela Jugoslavije

dr.J.Šašel, Obrambni sistemi v antiki severozahodnega dela Jugoslavije

D.Svoljšak, Most na Soči in njegovi obrambni sistemi

dr.L.Plesničar,

dr.I.Curk, D.Vuga, dr.M.Slabe, N.Osmuk, Vzroki in posledice utrjevanja nekaterih postojank v arheoloških dobah v Sloveniji

dr.V.Šribar, Langobardski limes v Furlaniji.

Sekcije so na svojih zasedanjih izbrale nove predsednike, ki so, zavaljo slabe koordinacije v pripravah na volitve vsi iz SR Makedonije. Za predsednika prazgodovinske sekcije je bil izvoljen Vojislav Sanev, antične Vera Bitrakova-Grozdanova in srednjeveške Boško Babić.

Med 12. kongresom ZADJ sta bili izvedeni tudi dve skupščini Zveze. Na prvi (9.10.1984) so bila prebrana poročila o delu ZADJ med obema kongresoma (o delu predsedstva, finančno poročilo, poročilo založniškega sveta in odbora samoupravne kontrole). Na drugi skupščini (11.10.1985) so bile opravljene volitve novih organov ZADJ. Obe skupščini sta delovali po načelu delegacij; slovensko so sestavljali: A.Pleterski, D.Svoljšak, B.Djurić, I.Curk, G.Hirschbäck-Merhar, J.Šašel, S.Ciglenečki, I.Tušek, M.Strmčnik, B.Slapšak in D.Božič. Na drugi skupščini je bil D.Božič tudi zapisnikar.

Na prvi skupščini je imel glavni referat dr.Željko Rapanić (Položaj in vloga arheologije v sodobni družbi), ki je izzval obsežno

in burno razpravo. Na osnovi tega referata in razprave je bila pripravljena resolucija 12. kongresa ZADJ. V komisiji za pripravo resolucije je bil tudi član SAD B.Djurić.

Sedež Zveze arheoloških društev Jugoslavije je na kongresu v Novem Sadu prevzelo Slovensko arheološko društvo (na osnovi sklepa skupščine SAD, junija 1984), čeprav bi moralo to nalogo, po dogovoru (katerem in kdaj?) prevzeti AD Črne gore. Na prvi seji predsedstva ZADJ (člani predsedstva so predsedniki AD republik pokrajin: Branko Belić, AD Bosne in Hercegovine, Vera Bitrakova-Grozdanova, AD Makedonije, Ranko Kujović, AD Črne gore, Dimitrije Madas, AD Srbije, Drago Svoljšak, Slovensko arheološko društvo, Čedomir Trajković, AD Vojvodine in Božidar Čečuk, Hrvatsko arheološko društvo, je bil za predsednika ZADJ izvoljen Drago Svoljšak, predsednik SAD. Za tajnika Zveze je bila imenovana Irena Sivec iz Mestnega muzeja v Ljubljani, blagajniške posle Zveze pa bosta opravljal M.Sagadin in V.Sagadin.

SAD je s prevzemom sedeža Zveze arheoloških društev Jugoslavije prevzelo tudi kopico nerešenih problemov, predvsem financiranje ZADJ in delovanje založbe. AD Vojvodine ni zapustilo v blagajni Zveze niti beliča, brez dobrega finančnega vira (Kulturna skupnost Slovenije ni voljna financirati Zveze ADJ), le s kotizacijami članic, pa je delovanje Zveze obsojeno na životarjenje in golo administriranje.

Na kongresu v Novem Sadu je dosedanji predsednik založniškega sveta dr.N.Tasić dokončno odložil funkcijo in s tem naložil novega predsedstvu, da poskrbi za vodstvo te društene dejavnosti. To težko nalogo je prevzel Mitja Guštin. S 1.10.1985 je sedež Založbe ZADJ v Ljubljani (naslov: Dom I.Cankarja, Poljanska 26,

61104 Ljubljana, p.p. 17, telefon: (061) 321-050 ali 323-250), člani založniškega sveta ZADJ (imenuje jih predsedstvo ZADJ) pa so:

M.Guštin, predsednik, Slovensko arheološko društvo,
B.Djurić, SAD,
N.Tasić, AS Srbije,
B.Čečuk, Hrvatsko arheološko društvo,
Z.Kujundžić, AD BiH,
B.Babić, AD Makedonije,
Č.Marković, AD Črne gore,
O.Brukner, AD Vojvodine.

Poleg že navedenih članov SAD, ki so bili izvoljeni ali imenovani v različna telesa Zveze arheoloških društev Jugoslavije, je bil v odbor samoupravnne kontrole izvoljen tudi A.Pleterski.

Sedež Zveze ADJ bo, po desedanji praksi, ostal v Sloveniji do leta 1988, ko naj bi se ta epizoda v delovanju SAD končala s 13. kongresom ZADJ:

Naslov sedeža Zveze arheoloških društev Jugoslavije:
Zveza arheoloških društev Jugoslavije, Mestni muzej, Gosposka 15, 61000 Ljubljana.

Kot priprava na 12. kongres ZADJ je oktobra 1984 izšla posebna številka Arhea (Novi Sad '84 - Materiali), v kateri so natisnjeni odgovori na vprašanja, ki jih je uredništvo Arhea zastavilo uglednim jugoslovanskim arheologom. Pozivu so se odzvali dr. Boško Babić, Prilep, dr. Iva Curk, Ljubljana, mag. Djordje Janković, Beograd, Dimitrije Madas, Kragujevac, dr. Zdravko Marčić, Osijek. Poleg tega prinaša predkongresna številka Arhea še Teze za razpravo o reformi študija arheologije (dr.Stojan Dimitrijević), Quo vadis arheologija u Hrvatskoj (B.Kirigin) in mu izvleček iz obširnega intervjuja akad. dr. Dragoslava Srejičevića za Arheo.

STROKOVNA EKSURZIJA V TOSCANO (ITALIJA)

V letu, ki so ga Italijani posvetili Etruščanom (Progetto Etrusci) in mu nadelo vzdevek Buongiorno Etruschi - Etruščani, dober dan!, se je v sosednji deželi skorajda vse vrtelo okoli tega misterioznega ljudstva. Poglavitne prireditve pa so bile 2. mednarodni etruškološki kongres v Firencah (26.maj - 2.junij 1985) in osem razstav, na katerih je bilo predstavljenih 5.194 predmetov. SAD je želelo za svoje člane organizirati ogled nekaterih razstav (prim. Arheološka obvestila št. 5/85), vendar je bila previsoka cena očitno osnovni vzrok za premajhno število prijav (17), pa še med temi je bilo polovica za cenejšo, druga polovica pa za dražjo varianto. Da bi olajšali udeležencem finančno breme, smo zaprosili nekatere delovne organizacije za denarno pomoč in pričakovali - seveda preoptimistično, kot da bi bilo SAD slovenska smučarska reprezentanca ali nogometni klub - tolikšen odziv, da bi zmogli regresirati polovico potovalnih stroškov. Odzvala se je le Krka iz Novega mesta (20.000,00 din). Očitno v podpiranju (mentorstvu) arheologije slovensko združeno delo ne vidi nikakršnega haska, blizu resnice pa je verjetno tudi to, da si združeno delo premalo prizadevamo pridobiti za našo stvar. Kakorkoli že, naš poizkus je, kljub velikim naporom N. Orel-Trampuž, propadel. Rešitev se je nepričakovano izoblikovala na skupščini Hrvatskega arheološkega društva na Krku (25.-27.septembra 1985) in bolj z zasebno kot društveno pobudo je bila pot v Toscano omogočena. Izvedbo potovanja je prevzela turistična organizacija PUTNIK, stroški za petdnevno pot (vožnja, prenočevanje, polpenzion) so znašali 29.500,00 din. Med 47 udeleženci je bilo 13 Slovencev, od tega 10 članov SAD. Itinerarij: Ljubljana (Zagreb) - Padova (ogled

Predstavitev arheoloških raziskovanj v letu 1985

nove stalne arheološke postavitve v Museo Civico) - Montecatini Terme (prenočišče in prehrana vse dneve potovanja) - Firence (ogled razstav Civiltà degli Etruschi in La fortuna degli Etruschi) - S.Gimignano - Volterra (ogled razstave Artigianato artistico) - Siena (razstava Casa e palazzi) - Chiusi (razstava Artigianato artistico) - Cortona (mesto nad Trasimenskim jezerom, možnost ogleda razstave L'accademia etrusca) - Arezzo (ogled razstave Santuari d'Etruria) - Marzabotto (ogled izkopavanj etruščanskega mesta in muzeja) - Gorica (Italija) - Ljubljana (Zagreb).

Drago Svoljšak

FINANČNO POROČILO SAD ZA OBDOBJE 1.6.1984 - 20.10.1985

BANČNO POSLOVANJE

Prihodki

Saldo 31.5.1984 ...	103.766,15 din
KSS za Arheo ...	299.000,00 din
KSS za program SAD...	60.000,00 din
Članarina ...	19.250,00 din
ZADJ ...	45.000,00 din
LB - prodaja deviz ...	8.305,50 din
Prodaja Arhea ...	600,00 din
Parska izravnavna ...	0,35 din

SKUPAJ 535.922,00 din

Odhodki

Dvig SDK ...	71.000,00 din
Osebnih honorar ...	15.600,00 din
Davek iz OH ...	7.618,00 din
Arheološki pregled ...	25.000,00 din
Stroški Arhea ...	100.120,00 din
Potni stroški ...	3.627,00 din
Bančni stroški ...	270,00 din
Razni stroški ...	6.000,00 din

SKUPAJ 229.235,00 din

PRIHODKI 535.922,00 din

ODHODKI 229.235,00 din

SALDO 20.10.1985 306.687,00 din

V sredo, 23. aprila 1986, je Slovensko arheološko društvo skupaj z Inštitutom za arheologijo ZRC SAZU pripravilo že kar tradicionalno pregledno predstavitev terenskih arheoloških raziskovanj, izvedenih v preteklem letu. V prijetni in nadvse udobni dvorani Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki je že tradicionalni gostitelj te prireditve SAD, je bilo sprva številnim poslušalcem, ki pa so se do večera osuli kot pomladno cvetje v burji, predstavljenih v sliki in besedi 23 arheoloških najdišč, na katerih so bila v preteklem letu opravljena arheološka izkopavanja (od skupaj 70, kolikor jih je bilo prijavljenih Zavodu SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine), pa naj je šlo za sondiranje, za sistematično raziskovanje ali za zaščitni, varovalni poseg. (Divje babe, Blejski kot, Zasip Gorje, Bled, Pristava, Sebenje, Ljubljana-Vrhnika, Moverna vas, Ajdovska jama, Molnik, Krkavče, Ptuj, Verdun, Mokronog, Loke, Mengeš, Vranje, Šentjernej, Iška vas, Koper, Furlanija.)

Predstavitev, s katero arheologija poravnava dolg do financiranj, posebno do Raziskovalne skupnosti Slovenije in PoRS 10, hkrati pa omogoča hitro, tako rekoč sprotno informacija o novostih, ima že ustaljeno obliko in zasnovo, večkrat kritizirano in zato tudi dopolnjevano. Letos je bila popestrena s predvajanjem treh video kaset (Divje babe - izkopavanje paleolitskega jamskega najdišča; avtor N. Križnar, Avdiovizualni center ZRC SAZU; Blejski kot - raziskovanje staroslovanske poselitve; avtor N. Križnar; Podvodno raziskovanje Ljubljane; izvedba: Zavod za raziskavo materiala, Ljubljana). Namen tega vložka je bil v prvi vrsti opozoriti na možnost tovrstne dokumentacije arheoloških izkopavanj, kaseti N. Križnarja pa sta poleg stro-

ge arheološke tvarine, po mnenju nekaterih, kar premalo poudarjene, pokazali tudi razpoloženje na izkopavanjih, opozorili na razsežnost (npr. življenje in delo v skupini), ki jih strokovna poročila in objave ne zajemajo, so pa mnogokrat odločilne za dobro izvedbo izkopavanj. Njih sestavni del so seveda tudi stroški, ki rastejo iz leta v leto kot gobe po dežju, pa ne zavoljo tehnoloških ali metodoloških novosti, marveč jih spodbuja splošno družbeno zlo - inflacija. Dobro izvedena izkopavanja so tudi varčno izvedena in tu nam slovenskim arheologom najbrž daleč naokrog ni para.

Tokratna predstavitev je znova pokazala, da dobre pol stotnijske slovenske arheologije, zaposlenih v muzejih (24), zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine (14), na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU (9) in na Univerzi Edvarda Kardelja (7), zmore v letu dni obsežno terensko delo (topografija, izkopavanja). To ni vedno naprej načrtovano. Marsikje in mnogokrat mu ritem in ton odmerjajo nenadni zaščitni posegi, ki so kar prevečkrat le še zapoznalo paberkovanje nehote ali nalašč uničenih arheoloških spomenikov. Le-te naši zakon sicer varujejo, ne uspevajo pa zatreti miselnosti, da je arheološko zaščitno delo ovira razvoju; kotí se takšno razmišljanje v nepoučenosti, v vedno večji brezbriznosti ali pa v brezobzirni samovolji, zapredeni v fraze o napredku in oprti na politično moč. Tekma s časom in stroji!

Pregledovanje arheološke bere iz leta 1985 je pokazalo tudi, da razdrobljenosti počasi, vendar vztrajno, pojema sapa in se krepi spoznanje, da je moč v povezovanju, v združevanju; samotarijenje ali drobnjakarsko zasebnost nima svetlih perspektiv. Zgledi, ki vlečejo in so hkrati vir prepričevanja in dokazova-

nja, so raziskave (Blejski kot, Moverna vas, Rodik), ki vnašajo v večkrat že kar okosteneli izkopavalni kalup novosti iz širnega sveta (arheologija in okolje, interdisciplinarnost); popolne vključitve v sodobni arheološki vrvež pa nekako ne zmorejo. Pa ne zato, ker bi raziskovalci tega ne zmogli, ampak zato, ker je stroka materialno prešibka, ker tudi druga področja, s katerimi se arheologija največ družijo, ne uspevajo korakati tako hitro, kot v novo tisočletje koraka razviti svet; pa tudi zato ne, ker je sodobna oprema za slovenskega arheologa le sanjski privid. Samo zato! Pa še morda zaradi razcepljenosti vrst, ki jo je v arheološko srenjo razsejal naš policentrizem. Raje prvi na vasi kot drugi v mestu?

Žarek drugačnosti, drobna sled modernosti je bil prikaz podvodnih raziskovanj. Vse boljše organizirani in opremljeni se slovenski arheologi ob pomoči izurjenih potapljačev spuščamo v bolj ali manj kalne vode po naši domovini, sladke (Ljubljana, Blejsko jezero) ali slane (slovensko morje od Jernejeve Drage do Portoroškega zaliva).

Ta kratki zapis, ki želi opozoriti na naše delo in na prizadevanja Slovenskega arheološkega društva (mimogrede bodi povedano, da je do leta 1988 v Sloveniji tudi sedež Zveze arheoloških društev Jugoslavije), bi bil nepopoln in enostranski, če bi izpustili poudarek, da so arheološka izkopavanja le del arheologovega dela, vendar tisti del, ki je najbolj na očeh, ki je najbolj atraktiven in zato tudi največkrat omenjan, opisovan, sneman. Nič manj številne študijske obdelave in raziskave, muzeološko delo, takšne publicitete niso deležne. Šele z njimi pa se zao kroža skica človeka in prostora v času, ki je berljiv le z arheološkimi metodami.

Za konec pa še podatki o denarju. Koliko pravzaprav slovenski arheološki program velja, tega še nikoli ni nihče podrobneje izračunal. Izkopavanja ali natančnejše materialni stroški zanje so v preteklem letu "odnesla" okroglo staro milijardo, ki se je natekla iz nekaterih stalnih virov (Raziskovalna skupnost Slovenije, Posebna raziskovalna skupnost PoRS 10), vedno več je občinskih raziskovalnih skupnosti, ki arheološka raziskovanja vključujejo v svoje programe (v letu 1985 npr. M.Sobota, Lendava, Nova Gorica, Novo mesto, Domžale, Črnomelj, Metlika, Jesenice, Celje, Sl.Konjice), množijo se prav tako občinske kulturne skupnosti (Vrhnika, Šentjur, Laško, Mokronog, Novo mesto, Celje, Sl.Konjice, M.Sobota, Nova Gorica), nekaj so po zakonu dolžni prispevati različni investitorji, ki s svojo dejavnostjo posegajo v arheološka območja, nekaj denarja zbere tudi arheologova iznajdljivost. Bilo pa bi hudo narobe, če bi iznajdljivost kdajkoli izpodrinila strokovnost.

Opoldanski odmor je bil, poleg kosila, namenjen še ogledu razstave ZI FF v Arkadah in prikazu uporabe 10 m visokega fotografskega stativa, ki ga skonstruiral dr. V. Šribar, uspešno pa je bil preizkušen v Lokah (izkopavanja GM).

Drago Svoljšak